

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

PROZAICKÉ DÍLO JIŘÍHO
STRÁNSKÉHO

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autorka práce: Bc. Kateřina Ledwoňová
Vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Olomouc 2015

PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUC
PHILOSOPHICAL FACULTY
DEPARTMENT OF BOHEMIAN STUDIES

PROSAIC WORKS OF JIŘÍ
STRÁNSKÝ

THESIS

Author: Bc. Kateřina Ledwoňová
Supervisor: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci 20. 4. 2015

.....

Poděkování

Děkuji především vedoucímu své práce panu prof. PhDr. Lubomíru Machalovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a trpělivost v průběhu konzultačních hodin. Taktéž děkuji své rodině a přátelům za projevenou podporu při psaní této práce.

OBSAH:

ÚVOD.....	8
1 ČESKÁ VĚZEŇSKÁ LITERATURA V POVÁLEČNÉM OBDOBÍ.....	10
2 ŽIVOT A DÍLO JIŘÍHO STRÁNSKÉHO.....	14
2.1 Před zatčením.....	14
2.2 Vězení a předrevoluční období.....	16
2.3 Porevoluční období.....	20
3 ŽÁNROVÁ A STRUKTURNÍ CHARAKTERISTIKA PRÓZ JIŘÍHO STRÁNSKÉHO A JEJICH ANALÝZA.....	23
3.1 <i>Štěstí</i>	24
3.1.1 Povídka <i>Štěstí</i>	25
3.1.1.1 Postavy.....	26
3.1.1.1.1 Luboš Příhoda.....	26
3.1.1.1.2 Dana Švecová.....	27
3.1.1.1.3 Další postavy.....	28
3.1.2 Povídka <i>Bumerang</i>	29
3.1.2.1 Postavy.....	29
3.1.2.1.1 Jaroslav Svoboda.....	29
3.1.2.1.2 Plukovník Miloslav Dobrý.....	31
3.1.2.1.3 Další postavy.....	32
3.1.2.1.4 Černé komando.....	32
3.1.3 Povídka <i>Apartmá</i>	33
3.1.3.1 Postavy.....	34
3.1.3.1.1 Míla.....	34
3.1.3.1.2 Medicinbal.....	35
3.1.3.1.3 Další postavy.....	36
3.1.4 Povídka <i>Balík</i>	37

3.1.4.1	Postavy.....	38
3.1.4.1.1	Vašek	38
3.1.4.1.2	Bezejmenný voják	39
3.1.4.1.3	Další postavy.....	39
3.1.5	Povídka <i>Hrdinové</i>	40
3.1.5.1	Postavy.....	40
3.1.5.1.1	Jarda Svoboda	40
3.1.5.1.2	Mstitelé	41
3.1.6	Povídka <i>Játra</i>	42
3.1.6.1	Postavy.....	42
3.1.6.1.1	Radek Musil	42
3.1.6.1.2	Květa.....	43
3.1.6.1.3	Další postavy.....	44
3.1.7	Povídka <i>Uniforma</i>	44
3.1.7.1	Postavy.....	45
3.1.7.1.1	Mirek Trnka	45
3.1.7.1.2	Jindřich Šimek.....	47
3.1.7.1.3	Karel Heteš.....	48
3.1.7.1.4	Bezejmenný dozorce	48
3.1.8	Povídka <i>Žabák</i>	49
3.1.8.1	Postavy.....	49
3.1.8.1.1	Žabák	49
3.1.8.1.2	Petr Hanák.....	51
3.1.9	Povídka <i>Legendy</i>	52
3.1.10	Povídka <i>Citron</i>	53
3.1.10.1	Postavy.....	54
3.1.10.1.1	Jiří.....	54

3.1.10.1.2	Tomáš	55
3.1.10.1.3	Další postavy.....	55
3.2	<i>Zdivočelá země, Aukce</i>	56
3.2.1	Postavy.....	58
3.2.1.1	Antonín Maděra.....	58
3.2.1.2	Ilona Maděrová.....	66
3.2.1.3	František Brabenec	68
3.2.1.4	Martin Kanda.....	69
3.2.1.5	Kovbojové.....	70
3.2.1.6	Další postavy.....	72
3.3	<i>Přelet</i>	73
3.4	<i>Tichá pošta</i>	74
3.4.1	Povídka <i>Tichá pošta</i>	74
3.4.2	Povídka <i>Zelenohotská Venuše</i>	75
3.4.3	Povídka <i>Piknik</i>	76
3.4.4	Povídka <i>Rozhovor</i>	76
3.5	<i>Stařec a smrt</i>	77
3.6	<i>Oblouk</i>	78
3.7	<i>Tóny</i>	79
3.8	<i>Balada o pilotovi</i>	80
ZÁVĚR	82
ANOTACE	84
ABSTRACT	85
RESUMÉ	86
SUMMARY	87
SEZNAM LITERATURY	88
PŘÍLOHY	90

ÚVOD

Moderní dějiny, tedy dějiny 20. století, byly značně ovlivněny dvěma totalitami, za 2. světové války nacistickou, v průběhu dalších čtyřiceti let pak komunistickou. Tato období jsou spojena s masovou likvidací ideových odpůrců (v případě nacismu i rasové segregace), což značně ovlivnilo také vývoj literatury i celého kulturního života.

Po nástupu komunistického totalitního režimu docházelo k tzv. čistkám na školách i univerzitách, informace o kulturním dění v cizině byly potlačovány, rušil se „nepřátelský“ rozhlas i dovoz a prodej západního tisku. Řada autorů odchází do exilu, mnoho dalších pak bylo zatčeno. Nekomunistické literární časopisy i katolicky orientovaná periodika jsou zastavena. Nastává doba přísné cenzury a česká literatura se tak rozštěpí na oficiální a „neoficiální“, tedy samizdatovou (šířenou vlastními prostředky ne-masmediální cestou) a exilovou.

Jedním z autorů, jež zažili na několik let komunistickou vězeňskou zkušenost, je Jiří Stránský. Tento trpký životní prožitek jej ovlivnil natolik, že se stal stěžejním prvkem jeho literární i scenáristické tvorby. Ve svých dílech nám umožňuje realisticky nahlédnout do období historie Československa po 2. světové válce, včetně všech praktik totalitního režimu 50. let.

V této diplomové práci se pokusíme vyličit životní příběh Jiřího Stránského na pozadí historického dění po 2. světové válce, k čemuž nám pomohou zejména dvě díla publicisty, literárního kritika a spisovatele Jana Lukeše – *Srdcerváč*¹ (knižní rozhovor s Jiřím Stránským) a *Stalinské spirituály*² (o zkušenosti politických vězňů 50. let v české próze). Hlavní pozornost přitom budeme věnovat analýze Stránského prozaického díla. Stěžejními díly analýzy budou především sbírka povídek *Šťestí* a dvoudílný román *Zdivočelá země* a *Aukce* a nejdůležitějším bodem analýzy pak postavy.

¹ LUKEŠ, J. *Srdcerváč*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005.

² LUKEŠ, J. *Stalinské spirituály*. Praha: Český spisovatel, 1995.

Literární postavy bývají často chápány jako osoby či osobnosti skutečné, třebaže jde o autorské konstrukty. Zaměříme-li se ovšem na postavy próz Jiřího Stránského, zjistíme, že jejich knižní osudy bývají velmi často spjaty s prožitky jeho přátel, které v prostředí komunistických vězení poznal, případně jeho vlastní. Stránský také sám v rozhovorech říká, že není ani tak spisovatelem, jako spíše vypravěčem toho, co sám vidí a žije. Vtiskuje tak svým postavám opravdové lidské charaktery. Cílem naší práce tedy bude zaměřit se především na ty postavy děl Jiřího Stránského, které vězeňskou zkušenost v jeho příbězích zažívají, a vytvořit tak jejich psychologický portrét a interpretaci života těchto vězňů, jejich prožívání tradičních a především netradičních vězeňských situací a jejich chování v těchto situacích.

Postavy literárních děl jsou charakterizovány dvěma indikátory: přímou definicí a nepřímou prezentací (vzhled, jednání, promluva, narativní vědomí (způsob prezentace *já* v narativu) a vlastní jméno).³ Všechny tyto aspekty nám pomohou k určení typologie postav našich vybraných děl podle členění Daniely Hodrové na postavy-definice a postavy-hypotézy. Ve svém díle *...na okraji chaosu...* Hodrová píše: „*Jestliže postavu-definici v její vyhraněné podobě můžeme charakterizovat jako beze zbytku vysvětlitelnou, explicitní, plně determinovanou, pak postavu-hypotézu charakterizujeme jako vysvětlitelnou jen částečně, ne zcela explicitní, neúplně determinovanou.*“⁴ Zjednodušeně pak postavy-definice sice mají bohatou individuální charakteristiku, avšak jsou prázdné, bez tajemství, zatímco postavy-hypotézy jsou tzv. neurčité, chovají se nepředvídatelně a mají svá tajemství. Toto dělení bude jedním z bodů analýzy našich vybraných postav.

V pozdějších dílech Jiří Stránský vězeňské prostředí opouští, i přesto je na toto prostředí postavami příběhů často vzpomínáno. Tato díla jsou však již zaměřená na další období dějin 20. století, případně na současnost, v níž postavy rekapituluji své životy, jejichž osudy tyto dějiny poznamenaly. Nahlédneme na ně tedy spíše z odlišných tematických rovin, než té vězeňské. Na závěr pak vyhodnotíme společné tematické rysy všech Stránského próz a pokusíme se formulovat, v čem spočívá v daných souvislostech jejich přínos a jaká je vlastně pozice autora Jiřího Stránského v současné české literatuře.

³ FOŘT, B. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologického zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 63–72.

⁴ HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu...: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 547.

1 ČESKÁ VĚZEŇSKÁ LITERATURA V POVÁLEČNÉM OBDOBÍ

V průběhu 20. století došlo v Československu k nadvládám dvou totalit – nacistické a komunistické, a s nimi spojené vraždění i zatýkání odpůrců těchto politických systémů, čemuž se nevyhnuli ani představitelé kulturního, tedy i spisovatelského života. Zatímco koncentrační tábory za 2. světové války sloužily nacistům jako prostředek rasové segregace a masového vyvražďování především Židů, Romů, i dalších ras, v komunistických pracovních táborech a věznicích skončili po roce 1948 tzv. odpůrci a nepřátelé režimu, jenž nejprve museli projít psychickým i fyzickým terorem nesmyslných vykonstruovaných procesů po vzoru Sovětského svazu.

V letech 1948–1954 fungovalo v komunistické ČSR přes 420 věznic a pracovních táborů. Z politických důvodů bylo v letech 1948–1960 uvězněno více než čtvrt milionu lidí. I po amnestii v roce 1960 zůstávaly za zdmi a dráty stovky až tisíce „politických“. *Podle odhadů historiků zahynulo v letech 1948–1960 ve výkonu trestu dvanáct set až čtyři tisíce lidí. Přesné počty nelze určit.*⁵

Mezi české spisovatele, kteří neušli nacistickým věznicím či koncentračním táborům, patřili například K. J. Beneš, E. F. Burian, V. Černý, N. Frýd, R. Glazar, M. Jariš, Z. Kalandra, J. Kvapil, A. Lustig, F. Peroutka, Z. Pluhař, R. Vrba; zahynuli nebo popraveni byli J. Čapek, J. Fučík, M. Jesenská, K. Konrad, J. Kratochvíl, K. Poláček, B. Václavek, V. Vančura a další. O této životní zkušenosti vypovídá například J. Čapek ve svých *Básních z koncentračního tábora* nebo J. Fučík v *Reportáži psané na oprátce*, i další výše jmenovaní.

Na konci čtyřicátých a začátku padesátých let byli v komunistických politických procesech zatčeni a odsouzeni například spisovatelé Z. Bár, V. Černý, E. Goldstücker, J. Hejda, P. Janský, Z. Kalandra (popraven), Z. Kalista, J. Knap, J. Kolář, P. Kopta, J. Kostohryz, F. Křelina, B. Kuklová-Jíšová, M. Mareš, J. Mucha, J. Palivec, K. Pecka, O. Rambousek, V. Renč, Z. Rotrekl, V. Sís, J. Stránský,

⁵ DRDA, A., – KROUPA, M. *Kruté století*. Praha: Radioservis, 2008, s. 130.

N. Svobodová, R. Vacková, E. Valenta, J. J. Vícha, J. Zahradníček, a další. Řada z nich v době svého věznění nebo později vězeňskou literaturu psala.

Po roce 1968 docházelo k novým politickým procesům tzv. normalizačním. Největší vlna zatýkání však přišla s rokem 1976 spojená s undergroundovým hnutím, při níž byl uvězněn již podruhé básník a publicista I. M. Jirous (za svůj život vězněn dokonce pětkrát). Tyto procesy byly jedním z impulsů pro vznik Charty 77, jejíž představitelé byli rovněž pronásledováni a hromadně zatýkáni. Ze spisovatelů tak zatčení neunikli L. Vaculík ani V. Havel. V 70. a 80. letech byli věznění autoři a šířitelé samizdatové literatury (například J. Šavřda). Na začátku 80. let prošla vězením za podvracení republiky také spisovatelka a scenáristka E. Kantůrková.

A jak charakterizovat vězeňskou literaturu? Robert B. Pynsent ve svém článku *Bití a bytí: Česká vězeňská literatura* o vězeňské literatuře píše, že je literaturou o pokořování, o životě bez soukromí a o člověku jako pouhé hříčce režimu. *Trestanci, kteří jsou hlavními postavami tohoto typu literatury, bývají intelektuálové, což je přirozené ze dvou důvodů: jednak se za intelektuály považují či jsou považováni sami spisovatelé, jednak [...] byli hlavními mluvčími odporu vůči vládnoucí ideologii právě intelektuálové.*⁶ Autory této literatury tak spojuje samotný prožitek věznění.

Podle Roberta B. Pynsenta je hlavním tématem vězeňské literatury problém lidské identity. Zbavení vlastní identity člověka pak způsobovalo mučení a bití či tělesné pokořování útokem na lidský stud. Určitým leitmotivem pak bylo jídlo a hlad. Prostředkem komunikace vězně s vnějškem se stávala především motáková pošta.⁷ Dalším znakem této literatury byly instituce tzv. korekce neboli vězení ve vězení. Zde byli vězni mnohdy umístováni za smyšlený prohřešek, trpěli zimou bez přikrývek i v mínus dvaceti stupních a dostávali méně než poloviční přísun jídla.

Hovoříme-li o vězeňské literatuře 50. a poč. 60. let, nemůžeme o ní smýšlet jako o literatuře psané ve vězení. V komunistických pracovních táborech a věznicích totiž nebylo povoleno psát, vlastnictví tužky se dokonce trestalo. Věznům literátům pak nezbývalo nic jiného než uchovávat své nápady v paměti.

⁶ PYNSENT, R. B. Bití a bytí: Česká vězeňská literatura. *Tvar*, 1992, roč. 3, č. 47, s. 8.

⁷ Motáky byly tzv. smotané zprávy zpravidla tajně vynášeny z vězení dozorcí

K zapamatování byla vhodnější spíše poezie, lépe se vštěpovala do paměti. Verše pak kolovaly i mezi vězni, neboť si je autoři vzájemně recitovali, a zůstaly tak lépe zachovány. Autoři si však postupně našli i jinou cestu a tajně své básně zaznamenávali například na toaletní nebo cigaretový papír. Výsledné sbírky veršů pak byly sepsány až po propuštění z vězení, přičemž samozřejmě mnoho básní zůstalo zapomenuto.

K veršům se tak uchýlili i někteří prozaici jako J. Stránský (sbírka *Za plotem*) nebo K. Pecka (sbírka *Rekonstrukce*), a další. Vězeňské poezii se dále věnovali básníci Jan Zahradníček (sbírky *Dům strach*, *Čtyři léta*), Zdeněk Kalista (sbírky *Vězeň kamení*, *Hymny a prosby*), Zdeněk Rotrekl (sbírka *Malachit*), Václav Renč (sbírky *Setkání s Minotaurem*, *Skřivani věž*, básnické skladby *Popelka nazaretská* a *Loretánské světlo* známé také jako *Světlem oděná*), Josef Kostohryz (sbírka *Přísný obraz*), Jiří Hejda (sbírka *Sonety zpívané šeptem ve stínu šibenice*), Petr Kopta (sbírka *Levný nájem – řetězy zdarma*), Božena Kuklová-Jíšová (sbírka *Verše psané za mříží*), Jiří Jan Vícha (sbírka *Krajina milost*), Ivan Martin Jirous (sbírka *Magorovy labutí písně*), Jaromír Šavrdra (sbírky *Cestovní deník*, *Druhý sešit deníku*), a další autoři, kteří své básně vydali v různých sbírkách. Převážná část těchto děl nemohla být před rokem 1989 publikována, vycházela proto pouze v samizdatových či exilových edicích. Roku 1992 pak vyšlo speciální číslo časopisu *Věrní zůstali*, jenž bylo celé věnováno vězeňské poezii z 50. a 60. let 20. stol.

S vězeňským tématem se můžeme seznámit také prostřednictvím řady memoárů, publikovaných vězeňských dopisů (Milady Horákové, Jana Zahradníčka, Václava Havla, Růženy Vackové a dalších) či knižních rozhovorů s vězňnými literáty.

Zaměříme-li se plně na komunistickou vězeňskou prózu, zjistíme, že se jí zdaleka nevěnovalo tolik autorů. Prozaici totiž psali svá díla ovlivněná tímto zážitkem často s několikaletým odstupem od propuštění a mnoho ostatních již vzpomínat nechtělo. Vězeňská prozaická témata tak zobrazili K. Pecka (soubor povídek *Na co umírají muži*, romány *Veliký slunovrat*, *Motáky nezvěstnému* a *Horečka*), J. Hejda (vzpomínková próza *Žil jsem zbytečně* a román *Útěk*), J. Mucha (román *Pravděpodobná tvář*, na něj navazující *Marieta v noci* a *Věčná zahrada*,

autobiografický román *Studené slunce*), J. Beneš (román *Druhý dech*, sbírka próz *Na místě*), E. Kantůrková (reportážní próza *Přítelkyně z domu smutku*) a J. Stránský.

2 ŽIVOT A DÍLO JIŘÍHO STRÁNSKÉHO

2.1 Před zatčením

Jiří Stránský (nar. 12. srpna 1931) pochází z profesně velmi pestré rodiny. Otec JUDr. Karel Stránský byl uznávaným pražským advokátem a jedním z předsedajících členů České obce sokolské. Matka Božena rozená Malypetrová sice vystudovala hereckou konzervatoř, po svatbě se však své umělecké kariéry vzdala a rozhodla se pečovat o domácnost. Jako dcera politika byla také členkou nejrůznějších vlasteneckých spolků. Její otec agrární politik Jan Malypetr předsedal v době Jiřího narození poslanecké sněmovně Národního shromáždění, dříve býval ministrem vnitra a v letech 1932–1935 i předsedou vlády. Do jeho rukou skládali prezidentský slib T. G. Masaryk, E. Beneš i E. Hácha. Díky uměleckým a politickým konexím probíhalo v rodinné vile na pražské Hanspaulce mnoho diplomatických jednání i společenských setkání. Mezi významné přátele rodiny patřili např. Jan Masaryk, Karel Čapek, Olga Scheinpflugová, Zdeněk Štěpánek, Jaroslav Vojta, Václav Vydra, Jiřina Šejbalová, Míla Pačová a další. Jiří Stránský má také dva bratry – staršího Jana a mladšího Petra.

Velmi brzy se Jiří Stránský dostává i ke čtení významných děl české i zahraniční literatury. V té době začíná sám různá díla převypravovat. „*Já si totiž už od dětství strašlivě rád vymýšlel příběhy: něco jsem viděl a hned jsem příběh toho něčeho domýšlel. Měl jsem takový svůj vlastní svět.*“⁸

Do chlapeckého života Stránského však zasáhne okupace a válka. Otec Karel Stránský, v té době sokolský funkcionář a odbojář, je zatčen a následně deportován do Terezína, později do Osvětimi. V roce 1942 se po udělení Hitlerovy amnestie vrací domů, účastní se protinacistického odboje, vstupuje do skupiny Bílý lev, za což je po válce odměněn Československým válečným křížem. Jakožto šéf odbojové skupiny je zatčen Stránského strýc JUDr. Jan Malypetr. Dědečkovi Janu Malypetrovi nacisté nabízeli udělení Svatováclavské orlice a vstup do Národního souručenství. To odmítne, přesto je po osvobození považován za kolaboranta a vězněn na Pankráci.

⁸ LUKEŠ, J. *Srdcerváč*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005, s. 30.

V jeho prospěch však svědčí Edvard Beneš i Jan Masaryk a Jan Malypetr je osvobozen v plném rozsahu.

Během války se Jiří Stránský při školní docházce vyučí truhlářem a zámečníkem a je také otcem donucen studovat angličtinu a francouzštinu. Po válce tak mladý Jiří ovládá dokonce tři světové jazyky, neboť byl také od malička vychováván babičkou Rakušankou.

V květnu 1945 je Karel Stránský pověřen Českou národní radou provést inspekční cestu do českého pohraničí, kam s sebou přiváží i mladého syna Jiřího. Zde se tedy rodí první podnět k románu *Zdivočelá země*, inspirovaný prudkým odsunem Němců. Ve stejném roce Jiří jede na skautský tábor i sokolskou brigádu, o rok později se zúčastní tříměsíčního pobytu na anglické škole ve Švýcarsku, kde se díky svým italským sousedům naučí rozumět italštině. Později také získává základy ruštiny. V této době se velmi aktivně věnuje četbě, což ho dovede k prvním myšlenkám budoucí spisovatelské profese. *Začíná tak nejprve nepravidelnými deníkovými záznamy a do roku 1949 napíše také šestisetstránkovou ságu Rommové, inspirovanou částečně i osudy vlastní rodiny.*⁹

Po únoru 1948 čeká rodinu Stránských hned několik postihů. Nejprve je do tábora nucených prací deportován otec Karel Stránský. Vila na Hanspaulce je zkonfiskována, bratr Jan Stránský je roku 1950 zatčen a odsouzen na čtyři roky vězení v Oatisově aféře¹⁰. Ve stejném roce je nucen Jiří opustit školu těsně před maturitou, do roku 1952 pracuje jako úředník v reklamním podniku Čedok-Propag, poté narukuje k pomocným technickým praporům (PTP) v Ralsku a v Janovicích nad Úhlavou. 16. ledna 1953 dochází k jeho prvnímu zatčení.

⁹ LUKEŠ, J. *Stalinské spirituály*. Praha: Český spisovatel, 1995., s. 104.

¹⁰ William Oatis byl americký novinář, který pracoval jako vedoucí pražské kanceláře Associated Press. Proces s ním a se třemi českými zaměstnanci AP se konal 2.–4. července 1951, všichni byli obviněni ze špionáže za běžné novinářské informace. W. Oatis byl odsouzen na sedm let a propuštěn v květnu po velkém tlaku amerických úřadů a veřejnosti. (BARTOŠEK, K. *Český vězeň*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2001, s. 217.)

2.2 Vězení a předrevoluční období

Jiří Stránský byl udán Františkem Šilhartem, vedoucím inzertního oddělení Čedok-Propag a zakladatelem ilegální protikomunistické organizace, která byla prozrazena při organizaci přejezdu tzv. vlaku svobody¹¹ na Západ. Šilhart sice Stránského lákal ke vstupu do organizace, ten však odmítl. Později při výsleších doznal, že o skupině věděl. Podle Šilharta měl být ale Stránský jejím aktivním členem a dokonce se zapojoval do špionážních akcí, obvinění však byla nakonec vyvrácena. „*Franta Šilhart si o mně vymyslel celou historii, a to byla ta největší ironie, když mě ti dobytkové mlátili a málem umlátili k smrti: že já furt nevěděl, k čemu se mám přiznat. A dalo mi to šílenou práci se od nich dozvědět, o co jde, abych to mohl udělat[...].*“¹² Stránský je odsouzen za velezradu v červenci 1953. Trest má snížen z původních deseti let na osm, neboť v době odsouzení nebyl ještě plnoletý. Stránského zážitky z vyšetřovací vazby jsou inspirací pro hlavní postavu románu *Aukce*, který navazuje na *Zdivočelou zemi. Období soudní vazby na Pankráci od března do července ve fragmentech zachycuje titulní povídka souboru Štěstí*.¹³

Stránského vězeňská léta začínají na Pankráci, kde se seznamuje se spisovateli Františkem Křelinou, Josefem Knapem, Janem Zahradníčkem a Jiřím Muchou, nakladatelem Ladislavem Kuncířem a s Ladislavem Bernauem, synem vedoucího nakladatelství Symposion. Ohledně jeho spisovatelské kariéry mu Zahradníček poradí, že i když nechce být básníkem, ať se pro vybroušení jazyka naučí poezii psát: *ať se pokouší zvládnout jednotlivé básnické žánry a formy a vstřebá tak do sebe kázeň a smysl pro techniku*.¹⁴ Křelina mu doporučuje, aby se cvičil denním psaním jedné causerie. Stránský na Pankráci pracuje jako zedník, po zranění na noze na ambulanci, poté je přesunut do Ilavy na Slovensko jako obkladač. Postupně projde ještě věznicemi v Uherském Hradišti, na Mírově, a opět přes Pankrác až se dostane v říjnu 1953 na jáchymovský Ústřední tábor Vykmánov, kde se setkává s celou řadou svých známých, včetně Františka Šilharta. Poté je Stránský

¹¹ Jeden z nejznámějších masových útěků na západ, kdy se několika odpůrcům režimu podařilo zmocnit vlaku Československých státních drah jedoucího z Chebu do Aše a projet hranice až do německého města Selb.

¹² LUKEŠ, J. *Srdcerváč*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005, s. 46.

¹³ LUKEŠ, J. *Stalinské spirituály*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 106.

¹⁴ Tamtéž, s. 107.

přesunut na tábor Svatopluk u Horního Slavkova. Tam je již přidělen na těžbu uranu a začíná psát své první povídky, které nechává posílat domů. V květnu 1955 se po zrušení Svatopluku dostává do tábora Vojna u Příbrami. Zde zastává místo lamače-bagristy. Po tzv. nudlové aféře¹⁵ je Stránský převezen na Bytíz, kde již zůstane do konce svého trestu a setkává se například s Karlem Peckou a Zdeňkem Rotreklem. Na Bytízu vznikají náměty na větší prózy i celá básnická sbírka *Za plotem*.

9. května 1960 je Jiří Stránský podmíněčně propuštěn na amnestii, s podmínkou na deset let, ale je nucen se neustále hlásit na Bezpečnosti. Po propuštění nejprve chvíli pracuje na čističce vody u Vodních staveb v Praze-Tróji a v srpnu 1960 se ožení s Jitkou Balíkovou (tehdejší studentkou architektury a lyžařkou), která na něj čekala po celá léta jeho vězení.

Na jaře 1962 vychází v Mladém světě Stránského debutová povídka *Vašek* (původní název *Volové*). Její rozhlasové podoby si všimne režisér Martin Frič a nabídne mu, aby nastoupil na Barrandov jako pomocný asistent k jeho filmu *Hvězda zvaná pelyněk*. Stránský i vzhledem k doporučení lékaře, aby nevykonával těžší fyzickou práci, tedy od Vodních staveb odchází a na Barrandov opravdu nastoupí, nemůže však být jako bývalý mukl zaměstnán na stálý úvazek. Ve stejné době napíše ještě Stránský s Fričem scénář podle knihy Jeroma Klapky *Tři muži ve člunu* a Frič jej natočí pod názvem *Obraz* jako krátký televizní film. Další Stránského povídka *Trumpeta* se dostane do ruky začínajícímu režisérovi Hynku Bočanovi, napíše spolu podle ní scénář, ten je však zamítnut. Stránský tak alespoň s Bočanem spolupracuje jako pomocný režisér na filmu *Nikdo se nebude smát* (podle povídky Milana Kundery), současně spolu píše několik scénářů, které jsou postupně zamítnuty. Jediné, co se jim podaří natočit, je krátkometrážní dokument *Tábor Černého delfína*.

Roku 1964 vychází v Mladé frontě Stránského první překlad – western Jacka Schaefera *Shane*, který nese název *Jezdec z neznáma* a sklídí obrovský úspěch. Později překládá další Schaeferovy prózy či cestopis Francise Parkmana *Oregonská stezka*.

¹⁵ Vězni na jaře 1956 odmítnou nestravitelné jídlo a drží hladovku jako reakci na psychický teror a záměrnou šikanu. Vše je označeno za vzpuru a několik vězňů je převezeno do Leopoldova, kde jsou odsouzeni k novým trestům.

V roce 1965 se Stránským narodí dcera Klára, Jiří získává práci u pumpy Benzina v Opletalově ulici a o rok později už na Barrandov odevzdává scénář krátkometrážní televizní grotesky *Autorevue*. Tu natočí režisér Pavel Hobl a na mezinárodním televizním festivalu Montreux získává dokonce ocenění. V roce 1967 tedy Stránský napíše pokračování pod názvem *Vltava 12° (Vltavarevue)*, kterou rovněž natočí Hobl. Stránský v té době působí i jako externí dramaturg v Televizní filmové tvorbě a napíše několik povídek z prostředí vězení a pracovních táborů, které však neprojdou přes vedení Čs. státního filmu. Stránský je tedy na popud přátel přepracuje do knižní podoby a vzniká tak sbírka s názvem *Štěstí* (povídky *Štěstí, Bumerang, Balík, Játra, Uniforma*). Sbíрка však nevzbudí příliš velký zájem a vychází v Mladé frontě až o několik let později, v lednu 1970, okamžitě je však stažena.

Roku 1968 se Stránský stává členem Svazu československých filmových a televizních umělců, vstupuje také do redakčního kruhu časopisu *Tvář*. Dostává též nabídku do rozhlasu nebo do *Listů*, ale odmítá je.

Srpen 1968 tráví Stránský s rodinou na dovolené. Kvůli událostem doma se rozhodnou zůstat v emigraci, nejprve žijí nějakou dobu ve Vídni, později ve Štrasburku. Zde je mu sice nabízeno místo šéfdramaturga v televizi, nicméně Stránský se rozhodne k návratu domů, opět začne pracovat u pumpy v Opletalově ulici, po jejím zavření se přesune do Karlína, tam vydrží do roku 1971.

V roce 1969 už vzniká filmový námět *Zdivočelé země*, z něhož se o rok později stává román. „*Musím se přiznat, že do románu jsem se nepustil jenom proto, že sešlo z filmu. Pro mě bylo tehdy téměř charakteristické, že nejdřív vždycky vznikl námět pro film a teprve potom jsem ho začal zpracovávat jako prozaický žánr.*“¹⁶ Pavel Kohout chce, aby tento román Stránský publikoval v samizdatu, to však na přání své ženy odmítá, stejně jako vydání sbírky *Štěstí* v exilu.

Stránský začne mít na začátku 70. let potíže i jako pumpař. Z Karlína je přesunut do Kbel, koncem roku 1973 dokonce do nově otevřené pumpy v Nové Vsi u Mělníka. Poté, co se o něj začíná znovu zajímat StB, podává sám výpověď. Začíná spolupracovat s Jiřím Suchým a jeho divadlem Semafor jako dramaturg a manažer.

¹⁶ LUKES, J. *Srdcervác*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005, s. 94.

4. prosince 1973, v době, kdy píše spolu s Jurajem Herzem televizní miniseriál podle semaforové *Kytice*, je Stránský opět zatčen. Je obviněn z účasti a organizace hospodářského deliktu – na pumpě v Nové Vsi prý dojednával obchody s naftou a rozdával protistátní letáky. Stránský je vyšetřován ve vazbě v Ruzyni, na podzim 1974 je odsouzen ke třem a půl rokům vězení, i přes odvolání je však v lednu 1975 rozsudek potvrzen. Trest vykonává nejprve v Bělušicích u Mostu, kvůli ledvinové dietě pak na Borech u Plzně mezi kriminálními vězni. Pracuje jako administrativní síla při broušení bižuterie, později jako dělník na soustruhu. I jako vězeň má však také právo na výkon svého povolání, jako scenárista tedy píše. V té době tak vznikají novely *Náhoda a Stařec a vánoce* (nevydány), *Přelet* a pokračování *Zdivočelé země* s názvem *Aukce*, dále klukovský román *Trubadúr*, který píše pro syna, a také pohádky pro dceru (vyšly po revoluci jako *Povídáčky pro Klárku* a *Povídáčky pro moje slunce*). *Pro vězeňský rozhlas sestaví dva pořady, jeden o Semaforu, druhý o Ray Charlesovi*.¹⁷

Dne 23. prosince 1975 je Stránský po dvou letech podmíněčně propuštěn a stává se „kulisákem“ ve Státním souboru písní a tanců. Spolu se skladatelem Zdeňkem Lukášem připraví pásmo *Hádání, hraní, milování* na téma Erbenovy *Kytice*. Pořad má premiéru na podzim 1978, o rok později také režíruje pořad *Láska*, později i další pořady. Vedení souboru dopomůže k vymazání trestu i k výjezdům do zahraničí. Nevyhnul se však každoročním kontrolám StB ani čtvrtletním výslechům. V letech 1979 a 1982 Stránský figuruje v samizdatovém a exilovém vydání *Slovníku českých spisovatelů*. V 70. letech se na prosby jeho ženy neobjevuje jeho jméno na žádných podpisových akcích (včetně Charty 77), v 80. letech už ano. V roce 1986 se stává jevištním mistrem, o rok později napíše divadelní hru *Konec léta v K.* jako parafrázi na krysařovské téma, dále zpracovává pokračování *Zdivočelé země* a začínají vznikat fragmenty autobiografického románu *Oblouk*.

V roce 1989 se stává šéfem podnikové dopravy.

¹⁷ LUKEŠ, J. *Stalinské spirituály*. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 114.

2.3 Porevoluční období

Po listopadu 1989 odchází Stránský ze Státního souboru písní a tanců a pár měsíců stráví tzv. na volné noze. V nakladatelství Panorama vychází roku 1990 povídkový soubor *Šťěstí* (rozšířen o dvě nové povídky *Apartmá* a *Hrdinové*), vzniká definitivní verze *Zdivočelé země*, za kterou o rok později dostává Stránský Cenu Egona Hostovského. V letech 1990–92 vede zahraniční oddělení Českého literárního fondu, stává se členem Obce spisovatelů a českého PEN klubu.¹⁸

Roku 1990 probíhá restituce majetku Stránských. Jiří odmítá nabídku Václava Havla vstoupit do politiky i nabídku Jana Lopatky stát se redaktorem obnovených *Literárních novin*.

Prezidentem Mezinárodního PEN klubu je Stránský zvolen v listopadu 1992 (tuto funkci zastával až do roku 2006). V roce 1994 pořádají v Praze Světový kongres PEN a vydávají sborník *Čeští spisovatelé o toleranci* a Stránský pracuje na scénáři dvanáctidílného televizního seriálu režiséra Hynka Bočana *Zdivočelá země*. Seriál je vysílán až v roce 1997, ve stejnou dobu také vychází román *Zdivočelá země* v jedné knize spolu s *Aukcí*.

V polovině devadesátých let se účastní Stránský natáčení dvou filmových dokumentů: *Ostře sledovaná svoboda* (věnovaná scenáristovi a herci Vladimíru Valentovi) a *Genus: Život spisovatele Jiřího Stránského v pohledu Ondřeje Trojana*.

Roku 1996 vzniká film *Bumerang* režiséra Hynka Bočana jako adaptace stejnojmenné povídky ze sbírky *Šťěstí*. Film je na 38. mezinárodním televizním festivalu v Monte Carlu v Monaku oceněn v roce 1998 Stříbrnou nymfou za režii a Stříbrnou holubicí – cenou Mezinárodní katolické asociace pro rozhlas a televizi. Jiří Schmitzer získává cenu Trilobit od Českého filmového a televizního svazu za herecký výkon v hlavní roli i Českého lva a Jiří Stránský Cenu Nadace Český literární fond za námět a scénář.

¹⁸ Mezinárodní spisovatelské sdružení, založené ve Velké Británii v roce 1921. Československé centrum vzniklo 15. února 1925.

V roce 1998 vychází třetí, rozšířené vydání sbírky *Štěstí* a o rok později básnická sbírka *Za plotem*.

Od roku 1994 se stává Stránský členem Nadačního fondu Alfréda Radoka a v letech 1996–99 předsedou Rady Národní knihovny. V letech 2000, 2003 a 2005 rovněž předsedá Státnímu fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie. Pracuje také jako člen dramaturgické rady projektu Praha – evropské město kultury 2000.

Jiří Stránský se také objeví ve filmu Víta Olmera z roku 2001 *Lidé s erbem*, který navazuje po čtyřiatřiceti letech na *Občany s erbem*. Ve stejném roce přichází na televizní obrazovky druhá osmidílná řada seriálu *Zdivočelá země* a s ní spojená samostatná filmová povídka *Žabák* i televizní film *Uniforma*, podle stejnojmenné povídky sbírky *Štěstí*. V květnu také vychází nová kniha s názvem *Přelet*. „*Přelet je klasickým příkladem mého literárního vyjadřování, ovlivněného od základu filmovým viděním. Už jako kluk jsem si srovnával nejrůznější románové bestsellery s jejich filmovým zpracováním a velmi často se mi stávalo, že jsem ten ‚svůj‘ film viděl úplně jinak. A jistě není náhoda, že skoro všechno, co napíšu, se filmuje.*“¹⁹

V letech 2000–2005 působí Stránský jako pedagog na Literární akademii Soukromé vysoké školy Josefa Škvoreckého, kde vyučuje tvůrčí psaní.

28. října 2001 uděluje prezident Václav Havel Jiřímu Stránskému Medaili Za zásluhy a 27. května 2002 se také stává rytířem francouzského Řádu umění a literatury.

Roku 2002 vychází novela *Tichá pošta*, o dva roky později pak ve stejnojmenném souboru s dalšími třemi prózami (*Zelenohotská Venuše*, *Rozhovor*, *Piknik*). V roce 2005 přichází do kin další zfilmovaná povídka, tentokrát ústřední ze sbírky *Štěstí*, pojmenovaná jako *Kousek nebe*, vychází také chlapecký román *Perlorodky*, o rok později získává Stránský další ocenění – Cenu Karla Čapka.

V roce 2007 vzniká novela *Stařec a smrt*, v dalším roce kniha příběhů, vzpomínek a úvah s názvem *Komunismus po česku*. Ve stejné době přichází na televizní obrazovky již třetí řada seriálu *Zdivočelá země* (12 dílů). Roku 2009 pak vychází generační román *Oblouk*.

¹⁹ LUKESŠ, J. *Srdcerváč*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005, s. 198.

Roku 2011 získává Stránský v Kolíně na Valném sněmu Junáka nejvyšší skautské ocenění, řád Stříbrného vlka. O rok později vysílá Česká televize již poslední, čtvrtou třináctidílnou řadu *Zdivočelé země* a v dalším roce získává Stránský za celý seriál Cenu Josefa Škvoreckého.

V roce 2013 vyšla zatím poslední novela Stránského *Balada o pilotovi* a sbírka jeho politických fejetonů pod názvem *Fejetony*, dále roku 2014 vstoupil do kin film režiséra Hynka Bočana *Piknik* podle stejnojmenné povídky ze souboru *Tichá pošta*, k němuž Jiří Stránský napsal scénář.

3 ŽÁNROVÁ A STRUKTURNÍ CHARAKTERISTIKA PRÓZ JIŘÍHO STRÁNSKÉHO A JEJICH ANALÝZA

Prozaické dílo Jiřího Stránského čítá celkem dvanáct titulů, z nichž čtyři tvoří knihy dětské literatury. Všechna ostatní díla svými tématy zachycují novodobé historické a politické souvislosti, nebo se jich alespoň částečně dotýkají, pro naši práci jsou tak zásadní. Kompletní bibliografii Jiřího Stránského pak máme shrnutu v příloze.

Stěžejními díly naší analýzy budou především prozaická sbírka *Štěstí* a dvoudílný román *Zdivočelá země* a *Aukce*, v nichž nám Jiří Stránský předkládá pohled na průběh vyšetřovacích procesů komunistické strany a následný život politických vězňů buďto v pevných věznicích nebo pracovních táborech 50. let 20. století. Nejdůležitější částí jsou pak postavy, zejména jejich psychologické vykreslení a interpretace života vězně v tomto prostředí, jak se vyrovnává s tradičními a především netradičními vězeňskými a lágrovskými situacemi, případně jak se vyrovnávají s perzekucí jejich příbuzní a přátelé doma. V rámci této analýzy si také představíme důležité historické mezníky, které ovlivnily životy těchto postav i autorovy vlastní prožitky a názory, jež do svých postav vtiskl. Všechny aspekty analýzy nám na závěr pomohou také k určení typu těchto postav podle dělení Daniely Hodrové na postavy-definice a postavy-hypotézy.

V pozdějších dílech již Stránský ustupuje od vězeňského prostředí, i když ne zcela. Příběhy se sice odehrávají v jiných prostředích a především v jiných obdobích moderních dějin, téma komunistického vězeňství bývá však mnohdy vzpomínáno. Na tato díla tedy nahlédneme pouze z této tematické roviny.

3.1 Štěstí

Sbírka povídek Jiřího Stránského nazvaná *Štěstí* vyšla poprvé roku 1969 a obsahovala pět povídek: *Štěstí*, *Bumerang*, *Balík*, *Játra* a *Uniforma*. O rok později však byla sbírka veřejně odsouzena. *Něco přes stovku výtisků zachránila paní Hrabalová ve Sběrných surovinách [...], pár set výtisků se zachránilo předčasným rozesláním přes zásilkovou službu. Povídky Balík a Uniforma vyšly v roce 1968 v Plameni.*²⁰ V roce 1991 vyšlo druhé vydání s dalšími povídkami *Apartmenta* a *Hrdinové*, třetí vydání pak v roce 1998 obohatily další tři povídky *Žabák*, *Legendy* a *Citron*.

Sbírka je věnována všem politickým vězňům padesátých a šedesátých let a jejich rodinám. Příběhy povídek jsou inspirovány pobytem Stránského v komunistických věznicích a pracovních táborech. Sám v úvodu knihy poznamenává, že [...] *příběhy se nemusí vymýšlet, ty se neustále odehrávají kolem nás, od neodbytné chuti si těch příběhů všímat k chuti je sdělit, bylo už blizoučko.*²¹

Historik a publicista Karel Bartošek pokládá *Štěstí* za naši nejlepší prózu o lágrech,²² Karel Pecka jej taktéž hodnotí jako vynikající a dodává, že Stránský *do fakticity lágru, do skutečnosti, jak plyne, vnáší pohled z odstupu let.*²³

Vladimír Píša v recenzi na knihu v časopise *Tvar* z roku 1991 píše: „[...] *Obdivuhodný, a dá se říci, že objevný, je Stránského přístup a výsledný styl. Jakkoli je samo prostředí syrové, postavy vězňů, bachařů, dělníků atd. bezesporu důkladně odpozorované a jednotlivé příhody zřejmě autentické, je autor v jistém smyslu lyrikem hledajícím okamžiky štěstí, lásky, naděje, solidarity. [...] Přísnější čtenář či kritik mu patrně vytkne právě v kresbě postav jakousi přílišnou přímočarost – mnozí hrdinové jsou u něho muži tarzanovské postavy a zároveň pronikavého intelektu a okamžitých reakcí, neřkuli pak vynikajícího morálního profilu a charakterových vlastností. Nelze však Stránskému nepřiznat, že má vskutku ty nejpádnější důvody*

²⁰ STRÁNSKÝ, J. *Štěstí*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1998, s. 197.

²¹ Tamtéž, s. 7.

²² BARTOŠEK, K. *Český vězeň*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2001, s. 113.

²³ Tamtéž, s. 38.

*právě takové osobnosti ve svých povídkách ztvárňovat, vzdávat jim čest a patrně osobní vzpomínku.[...]*²⁴

Jan Lopatka pak v Literárních novinách z roku 1991 píše, že „[...] *Stránský konstruuje záměrně lehčí prozatérský tvar, jeho hrdina je vyslán do světa, aby hledal skulinky podle hesla „štěstí“*“.²⁵

Je téměř pravidlem, že povídky z této sbírky mají chronologickou kompozici děje s občasnými retrospektivními prvky vzpomínek vězňů, s počátkem in medias res a uzavřeným koncem. Stejně tak jsou téměř ve všech případech příběhy vyprávěny personálním vypravěčem ve třetí osobě, obsahují vnitřní monology i polopřímé řeči. Jazyk povídek je hovorový, v dialozích vězňů často nalezneme nespisovné výrazy, vulgarismy či slangové výrazy.

Tematickou a motivickou rovinu pak prolíná vězeňské a lágrovské prostředí a s ním spojené zvyky, pracovní povinnosti vězňů, jejich trestání, ale především pevné kamarádské vazby.

3.1.1 Povídka *Štěstí*

Příběh se odehrává v tzv. transportce, kde vězni po soudním procesu vyčkávají na místo vykonání svého trestu. Hlavní postava Luboš Příhoda se po pracovním zranění dostává na ošetřovnu. Zde začíná vykonávat práci ošetřovatele a potkává dávnou kamarádku Danu. Na ošetřovně se scházejí častěji a zamilují se do sebe. Nakonec jsou společně převezeni do věznice na Slovensko, kde je jim umožněno strávit spolu noc, než Dana přestoupí do ženské věznice.

Na motivy povídky vznikl roku 2004 film s názvem *Kousek nebe* (režie: Petr Nikolaev, scénář: Jiří Stránský).

Titul povídky je jednoslovný, tematický, štěstí je ústředním tématem a prostupuje celou povídkou. „[...] *a vůbec mu nedalo práci myslet na svůj soud a na*

²⁴ PÍŠA, V. Štěstí v neštěstí. *Tvar*, 1991, č. 19, s. 15.

²⁵ LOPATKA, J. Štěstí. *Literární noviny*, 1991, č. 17, s. 4.

*svůj pocit štěstí, že se něco dělo.*²⁶ [...] *zdvižený palec, který mohl znamenat přání nějakého štěstí nebo taky že to štěstí už je na dosah.*²⁷ Štěstí především potká Luboše a Danu tak, že i na takovém místě, jako je věznice, mohou prožít lásku.

3.1.1.1 Postavy

3.1.1.1.1 Luboš Příhoda

Hlavní postavou povídky je Luboš Příhoda odsouzený na udání svého kolegy z redakce za smyšlené zapojení do sítě agentů v západním Německu.

Luboš je tedy politickým vězněm vyčkávajícím na transportce na převoz do lágru. Prozatím pracuje jako zedník. Při práci se zraní a dostane se na marodku, tam se setkává s Danou.

O vzhledu Luboše nevíme příliš, pouze že má černé vlasy a oči a do bronzova opálenou kůži, cikánkám na ošetrovně tak připadá, jako by byl jeden z nich. Postava je tak prezentována zejména skrze jednání, případně promluvami, jichž však není mnoho (především v dialozích s Danou).

Luboš tráví na transportce již třetí týden a každým dnem se více těší na přesun k těžbě uranu. Na lékařských prohlídkách dokonce prohlašuje, že je zdrav, přestože má následkem dávného zlomení páteře poničeny plíce. Pro něj zkrátka uran *neznamenal nebezpečí radioaktivního záření, ale svobodu pohybu na skoro jednom čtverečním kilometru nějakého lágru.*²⁸ Luboš tak vnímá svobodu jako „modrou oblohu“ nad hlavou a „prosvícený čerstvý vzduch“ kolem sebe, taková mu v současných podmínkách vystačuje.

Po setkání s Danou se lásky ve vězení nejprve obává: *„Nemůžu tě milovat moc, jen tolik, kam až to nebude bolet, toho bolení bylo už dost, víš.“*²⁹ Postupně se

²⁶ STRÁNSKÝ, J. *Štěstí*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1998, s. 10.

²⁷ Tamtéž, s. 12.

²⁸ Tamtéž, s. 11.

²⁹ Tamtéž, s. 27.

však lásce poddá, čímž objeví další způsob vnitřní svobody, a to možnost milovat i v takovém prostředí, jako je věznice.

O Lubošově povaze se během této krátké povídky rovněž moc nedovíme. Poznáme alespoň, že je hodný, přátelský, k lidem se chová slušně, dokonce i s dozorcí má vstřícný vztah, dokáže se i ve věznici poměrně snadno zamilovat do dávné přítelkyně. Je také pracovitý, i přes zdravotní potíže se nebojí tvrdé práce. Pokorně zvládá také fakt, že se stal vězněm, neboť pociťuje, že vnitřní svobodu mu nedokáže vzít nikdo. I přes tyto poznatky označíme Luboše podle typologie Daniely Hodrové jako postavu-hypotézu, nevíme totiž nic o jeho minulosti a v úplném závěru povídky nás překvapí odmítnutím intimního styku s Danou, přestože je jim dozorcí umožněn. Tento moment komentuje slovy: „*Vždycky v budoucnu bysme už pak vláčeli s sebou tuhle celu jako maringotku, viš. Sebekrásnější lesy, sebevoňavější louky a ta nejkrásnější voda a nejmodřejší obloha by nás nezstavily vědomí o téhle cele a o bolavý touze, do který nás nevehnala láska, ale kriminál...*“³⁰

Jelikož se s touto hlavní postavou ztotožňuje personální vypravěč, vnímáme tak celý příběh jeho očima a myšlenkami.

3.1.1.1.2 Dana Švecová

Dana Švecová je vedlejší postavou, do vězení se dostala rovněž na udání, avšak svého vlastního otce, za poskytnutí noclehu západnímu agentovi.

Dana ve věznici pracuje jako prادلena a na ošetrovnu přichází kvůli revmatu. Když se zde setká s dávným kamarádem Lubošem, okamžitě se zamiluje: „*Viš, co je nejkrásnější? Že nemám čas čekat na dobývání, čas dělat drahoty, čas dávat se ti na přiděl. Miluju tě, Lubo [...]*“³¹

O Daně se v povídce nedovíme téměř nic, vypravěč nepopisuje její vzhled, minulost, pramálo víme také o její povaze. Odkryt je nám pouze její hluboký cit

³⁰ Tamtéž, s. 43.

³¹ Tamtéž, s. 27.

k Lubošovi, jenž je však vyvolán omezenými možnostmi vězeňských zdí. Danu tak rovněž označíme jako postavu-hypotézu.

3.1.1.1.3 Další postavy

Epizodními postavami jsou zde spoluvězni Luboše a Dany, doktor na ambulanci, přezdívaný Rypák a další. Za zmínku pak rozhodně stojí téměř jediná vzhledově popsaná postava tzv. kladného dozorce jménem Doktor: „[...] vypadal trochu jako Pán sedmi moří Errol Flynn, čelo bohatýra, knírek svůdníka, rty milovníka a bradu bukanýra, až holt na tu uniformu, ale byl ohromný a Luboš se nemohl zbavit pocitu, že se mu to jen zdá.“³² Tento dozorce dále sám o sobě říká: „[...] Ale mám takový tuchy, že už brzo oblíknu ten druhý mundúr. Až přijedeš na nákej lágr a potkáš tam nákýho západáka, hlavně letce, řekni mu, že ho pozdravuje Jindra Doktor a že už brzo přijde.[...]“³³ Doktora můžeme také označit jako postavu-hypotézu, jedná se totiž o kladnou postavu, přestože jde o dozorce. Doktor vězňům pomáhá a chová se k nim hezky. Nevíme, jak se z něj stal dozorce, avšak z jeho vlastních slov očekáváme, že se brzy stane vězněm, čímž autor upozorňuje na politické machinace první poloviny 50. let.

Druhou popisovanou epizodní postavu zaznamenáváme po přesunu Luboše do věznice v Ilavě: „[...] Jeden z jejich autobusu, takový menší, pohublý, bledý člověk středních let, s černými, prořídlymi, trochu se vlnícími vlasy a vysokým čelem, se posadil ke stolu [...]“³⁴ Takto je popsána poměrně podstatná epizodní postava bývalého představitele našeho zástupce v OSN, jenž prohlašoval, že v Československu neexistují političtí vězňové. Autor tím poukazuje na vězně, dříve tzv. prorežimní, kteří si ve věznicích a táborech zažili šikanu především ze strany ostatních muklů: „[...] A voni eště zabrat dostanou. Vod eště větších pitomců [...]“³⁵ Je jim tak opláceno to, co si museli právě díky nim prožít všichni političtí vězni. Postavu označíme jednoznačně jako postavu-definici, známe totiž její vzhled i

³² Tamtéž, s. 30.

³³ Tamtéž, s. 31–32.

³⁴ Tamtéž, s. 41.

³⁵ Tamtéž, s. 41.

minulost, stejně tak její zbabělé chování v dané situaci, kdy se snaží vyvrátit tvrzení o jeho osobě: „*To ale bude omyl. To bylo ve zcela jiné souvislosti...*“³⁶

3.1.2 **Povídka *Bumerang***

Příběh se odehrává v létě na konci 50. let, kdy se k vězňům v pracovních táborech připojovali i nedávní příslušníci ministerstva vnitra a justice, odsouzení za podíl na předchozích nezákonnostech. V tomto případě jde o plukovníka Miloslava Dobrého, bývalého dozorce, jenž je okamžitě po nástupu do lágru zbit členy „černého komanda“, kteří tzv. brali v táboře spravedlnost do vlastních rukou. Před tímto komandem se Dobrého rozhodne chránit Jaroslav Svoboda, nechce totiž, aby se zlo zbytečně trestalo jiným zlem, chce Dobrého potrestat „jen“ stejně tvrdým pracovním režimem, jaký mají ostatní vězni.

Podle námětu této povídky byl roku 1996 natočen stejnojmenný film (režie: Hynek Bočan, scénář: Jiří Stránský), jehož děj se však odehrává v zimě a má tragičtější závěr.

Titul povídky je jednoslovný, metaforický. Předmět bumerang se po svém správném odhození navrací na místo vypuštění. Stejně tak je plukovníku Dobrému vráceno to, co bylo činěno dříve druhým právě kvůli němu.

3.1.2.1 **Postavy**

3.1.2.1.1 **Jaroslav Svoboda**

Hlavní postavou je Jarda Svoboda, bývalý dřevorubec, odsouzen za velezradu na deset let poté, co se při kácení lesů u hranic dostal do potyčky s vojáky. Je popsán

³⁶ Tamtéž, s. 41.

jako poměrně vysoký, silný a statný člověk a zastane mnoho manuální práce. Povahou přátelský dobrák, mezi svou partou kamarádů oblíben, avšak velmi konfliktní především s vedením tábora a „průšvihář“, ale sám ví, že si takové chování může dovolit, jelikož je v práci nenahraditelný: *„Ale prd si zodpovím, dyť to víte. Dyť už jste to udělal dvakrát. Vždycky mě z každý basy vrátěj nazpátek, protože jsem pracant a v žádný base žádnéj socialismus nevybuduju.“*³⁷ S tímto souvisí také příznačné příjmení postavy. Jarda si je vědom toho, že má poněkud větší privilegia než ostatní vězni jen díky tomu, že dokáže zvládat práci i za dva, což jemu osobně vůbec nevadí, tak získává na lágru určitou svobodu, téměř není trestán a respekt (či spíše strach) z něj mají kromě některých vězňů také dozorcí.

Jarda se zastane nového vězně, bývalého dozorce Dobrého, a hrozí mu tak, že bude spolu s ním bit a šikanován, nic si z toho však nedělá. Je ochoten si stát za svým i po lehčí rvačce s tzv. černým komandem, jenž chce na Dobrém vykonat svou vlastní „spravedlnost“. Jarda nechá Dobrého zapsat na svou světnici, přestože ví, že z toho ostatní z pokoje nadšení nebudou, a rovněž i na svou šichtu v dolování uranu. Teprve v samém závěru se dozvíme, proč si vzal Dobrého pod svou ochranu: *„Už víte, proč si vás pěstuju? Proč vás chráním? Přesně tak, abyste se potrestal sám. Svejma vlastníma metodama a trestama. Paráda, co? Tak se do toho pusťte.“*³⁸ Snaží se Dobrému naložit co nejvíce práce, avšak sám pozná, že jí tolik nezvládne, a práci tak přidělá sám sobě. Tuto pitomost ale nakonec dokáže brát s humorem.

Svobodu označíme podle typologie Daniely Hodrové za postavu-hypotézu, neboť nás svým chováním v povídce několikrát velmi překvapí. Přestože je nejprve popsán jako klasický hromotluk (vysoký a silný vesnický dřevorubec s velmi přisprostlou mluvou), prokáže se později poměrně vysokým intelektem, postaví se komandu a v závěru „trestá“ Dobrého sám.

S touto postavou se rovněž ztotožňuje personální vypravěč, opět tak vnímáme příběh skrze jeho myšlenky.

³⁷ Tamtéž, s. 48.

³⁸ Tamtéž, s. 69.

3.1.2.1.2 Plukovník Miloslav Dobrý

Druhá hlavní postava, plukovník Miloslav Dobrý, jako bývalý dozorce dříve vymýšlel a podepisoval vězeňské a služební řády. Hned po nástupu do lágru jako vězeň a pracovní síla se stane terčem pro ostatní vězně, především pro tzv. černé komando.

Postavou poměrně vysoký, avšak při nástupu do lágru shrbený, se sklopenou hlavou, neboť chce na sebe co nejméně upozorňovat a předpokládá správně, co jej v táboře čeká. „[...] *Mohlo mu být tak pětáctýřicet, možná padesát, možná taky ale míň, po vyšetřovací a soudní vazbě se věk na nikom nedal moc dobře určit.*“³⁹ Zde autor lehce nastiňuje praktiky vyšetřovatelů při komunistických výsleších.

V celé povídce promluví Dobrý pouze dvakrát. Poděkuje Svobodovi, že se jej zastal a na první šichtě Jardu přesvědčuje, že pracovní zákony v těžbě uranu sám nevymýšlel. Dá tak najevo, že byl vždy jen hloupá figurka, podepisující různá nařízení shora, aniž by nad nimi vůbec přemýšlel. Když je mu však stejná práce naložena, pozná, že není ani zdaleka schopen žádné takové normy splnit.

V povídce je správně upozorněno na jméno plukovníka. Svobodův spoluvězeň Vašek říká: „*Mně se ze všeho nejvíc líbí, že se jmenuje Dobrý. A Miloslav. Jako by se Jarda jmenoval třeba... no třeba Drobeček.*“⁴⁰ Autor tak chce ještě více poukázat na absurditu situace s prominentními politickými vězni, jež dříve sloužili režimu. Plukovník tedy rozhodně není žádným dobrákem, spíše naopak.

Miloslava Dobrého označíme jako postavu-definici, v povídce je nám poměrně detailně vylíčena komunistická minulost a jeho strach z ostatních politických vězňů a chování v lágru jsou naprosto očekávané.

³⁹ Tamtéž, s. 46.

⁴⁰ Tamtéž, s. 46.

3.1.2.1.3 Další postavy

Z epizodních postav se seznamujeme s dozorci, především se dvěma: Pingl, přezdívaný tak podle své předchozí profese, a Zámorsk, jehož přezdívka vzešla z místa, kde se nacházelo nápravné zařízení, z něhož byl předčasně propuštěn za vzorné chování. Ani jeden z nich nebyl příliš velkou autoritou pro vězně, především pro Jardu, ten se jim často dokázal postavit.

Dalšími epizodními postavami jsou Jardovi spoluvězni, např. Vašek, Luboš, Franta, Imra, a mnoho dalších.

3.1.2.1.4 Černé komando

Černé komando byla utvořena skupina muklů, jež se snažila v táboře sjednat vlastní spravedlnost. Od jednoho z těchto členů, Petra Daneše, se dozvíme přímo: „[...] *Každý lágř má svý vlastní zákony, tenhle má Černý komando. Zatím to nikomu nevadilo, spíš byl každé rád, když vobčas nákej bomzák dostal nakládačku a krom nás se s ním nikdo nemusel špinit. Proto se teď například tady nebombuje vůbec.* [...]“⁴¹ Podle Jardy však komando stále existovalo pouze proto, že se jich všichni v táboře už jen báli.

Tzv. kápem tohoto komanda byl Franta Ježek, bývalý pracovník na ministerstvu vnitra, padesátník, zatčen už v únoru 1948, „*onen vzácný a zvláštní konglomerát sedláka a myslitele. Vlastně byl v něčem podobný Jardovi.*“⁴²

Pro nás nejdůležitější postavou komanda je však Milan Souček, rodák ze stejné vesnice jako Svoboda, jenž vstoupil do komanda dříve, než se v lágru objevil Jarda, jejich názory ale mnohdy nezastával. V jeho nesouhlasném monologu s komandem zazní: „*Líbilo se ti, když v Praze v pětáctyřicátém věšeli na kandelábry esesáky a podpalovali je? Nebo když jim raketovýma pistolema vystřelovali díry do břich? Mně ne. Protože jsem si myslel, že jsme lepší než náckové. Myslel jsem si, že*

⁴¹ Tamtéž, s. 50.

⁴² Tamtéž, s. 50.

*o to jsme byli dycky lepší než Němci, o ten smysl pro spravedlnost, pro fair play. [...] Přišlo by nám šíleně líto, kdybysme nemohli jednou estébákům sekat hlavy, když voni mohli sekat hlavy nám. My vůbec nemáme právo o nikom říkat, že je revanšista, protože ty nejryzejší revanšisti jsme my.*⁴³ Z tohoto monologu promlouvají názory samotného autora. Jiří Stránský takovouto pomstu neuznává.

O postavě Milana Součka se dozvíme pouze náznakově, že je odsouzen kvůli nějaké mstě, nevíme však, komu se mstil, ani za co. Také proto, že nám není popsán jeho vzhled ani profese, a dostává se překvapivě do názorových rozporů se svou skupinou, označíme jej jako postavu-hypotézu.

3.1.3 Povídka *Apartmá*

Příběh vypráví o vězni Mílovi, jenž při jednom z nástupu v lágru zatouží po dovolené, čisté a bílé posteli a nekonečném vylehávání. Rozhodne se proto nahlásit doktorovi podezření na úplavici a než se vše vyšetří, bude moci strávit celý týden v izolaci na ošetřovně. Po pár dnech nicnedělání se však Míla začíná nudit, scházejí mu kamarádi a naopak se chce opět vrátit do práce. Jelikož je úplavice zázrakem potvrzena, musí Míla zůstat na ošetřovně déle, než očekával. Když si Mílovi postěžuje kamarád Mirek, že byl vybrán na dvě šichty za sebou, Míla se s Mirkem na jednu noc vymění, „apartmánu“ si tak na chvíli užije také Mirek.

Námět této povídky byl použit v jednom z dílů televizního seriálu *Zdivočelá země* (režie: Hynek Bočan, scénář: Hynek Bočan, Jiří Stránský).

Titul je jednoslovný, metaforický. Infekční pokoj ošetřovny připomíná vězňům hotelové apartmá. „[...] *Luxus představy, že jsem v nějakém apartmá. V Ritz-Carltonu třeba.*“⁴⁴

⁴³ Tamtéž, s. 52–53.

⁴⁴ Tamtéž, s. 77.

3.1.3.1 Postavy

3.1.3.1.1 Míla

Míla (shodná postava z předchozí povídky – Milan Souček) je hlavní postavou *Apartmánu*. Po devíti letech v lágru a práci v uranovém dole touží po dovolené a na ošetřovně si vymyslí, že z něj při vyměšování vychází krev, což může znamenat infekci úplavice. Dostane se tedy na týden do izolace.

Nejprve je dojat ze sněhobílé postele, nočních stolků i lampiček, umyvadla s horkou vodou, vlastního záchodu i koupelny, dokonce ze zrcadla. Začne se tak modlit, aby úplavici opravdu měl a mohl na ošetřovně zůstat co nejdéle. K jeho nemilému překvapení se však izolace musí zamykat, takže zjistí, že je vlastně v tzv. zlaté kleci. Přesto je ze situace stále nadšen, protože dostává i kávu nebo jídla, která dlouho neochutnal, a může jíst klasickým příborem. „[...] *Myslel jsem si, že jíst vidličkou a nožem člověk nezapomene stejně jako... jako třeba plavat... nebo jezdit autem... Nebo líbat... Víš, co mě napadlo, Franto? Že tohleto je vlastně něco jako očištec. Jako předpeklí civilu. Nemyslíš? Bílá postel. Nůž. Vidlička. Pyžamo. Teplá voda... [...]*“⁴⁵ Míla se rovněž raduje i z obyčejného pyžama, které mu padne. Vězni totiž v lágrech nosili celou dobu jen muklovské oblečení, spali ve stejném, v jakém pracovali, mnohdy šlo o velmi staré, roztrhané, vytahané hadry. Autor nám na postavě Míly nastiňuje, jak život v lágru dokázal ovlivnit charakter i smýšlení vězňů. Po několika letech pracovní dřiny v uranových dolech, stravovacích a hygienických návycích pracovních táborů je příliš těžké vymanit se z těchto stereotypů. Po návratu domů tak některým velmi dlouho trvalo opětovné začlenění do klasického nelágrového života.

V této povídce se o Milanovi dovíme novou informaci, a to, že byl v civilu filozofem. Od filozofování je však odrazován kamarádem Medicinbalem, starajícím se na marodce o pacienty, aby nezačal příliš toužit po civilu a postupně tak z toho zešílel. Míla tedy především čte, píše nebo překládá knihu Camusův *Mor*.⁴⁶ Pomůže

⁴⁵ Tamtéž, s. 76.

⁴⁶ *Mor* je alegorický román francouzského spisovatele a publicisty Alberta Camuse

také kamarádům uschovat ve svém pokoji zakázané věci při tzv. filcunku dozorců, neboť leží na infekčním oddělení, a tam se dozorcí bojí vkročit.

Postupně však Mílovi začne samota a dny bez pořádné námahy vadit. Práci na těžbě uranu si vynahrazuje neustálým úklidem, cvičením, skládáním písniček a s kamarády, kteří jej pod oknem navštěvují, rozebírá jejich pracovní odpaly. Dokonce se přestává sprchovat a jí už pouze lžící, připravuje se tak na blízký návrat mezi ostatní mukly. Když už nemůže nudu snést, na jednu noc se vymění s kamarádem Mirkem a jde za něj na šichtu.

Míla má přátelskou povahu, mezi kamarády z lágru je velmi oblíben. I přesto, že je filozofem, na infekčním nedokáže trávit čas o samotě pouze s vlastními myšlenkami a nicneděláním, lágrovní život jej po devíti letech až příliš ovlivnil. Označíme jej tedy podle typologie Daniely Hodrové za postavu-hypotézu, stále má totiž svá tajemství a nevíme o něm vše, přestože se s postavou ztotožňuje personální vypravěč.

3.1.3.1.2 **Medicinbal**

Vedlejší postavou povídky je Medicinbal, vlastním jménem Franta, též přezdívaný svatý Petr, neboť se staral o nemocné na marodkách, nosil jim jídlo, četbu, apod., vlastně jim ho připomínal i vzhledově: „*Ve dveřích stál veliký, kulatý, červenolící svatý Petr. Kolem narůžovělé pleše svatozář stříbrných vlasů, nesmírně laskavé modré oči, bílý plášť se zapínáním vzadu přepásaný řemenem a na tom řemeni pohupující se svazek klíčů.*“⁴⁷

Medicinbal býval v civilu tramvajákem. O lágru hovoří jako o větší tramvaji: „[...] *Každý v ní někam pospíchá a každému ta tramvaj jede pomalu.* [...]“⁴⁸

Při tzv. filcunku vede Medicinbal s Mílou debatu o tom, jak se vlastně z někoho může vyklubat udavač. Medicinbal říká, že na to stačí někdy málo. „[...] *Třeba někdo takovému bomzákovi, když byl malej, strašně ublížil. A von to teď chce*

⁴⁷ STRÁNSKÝ, J. *Štěstí*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1998, s. 72–73.

⁴⁸ Tamtéž, s. 80.

splatit. [...] Ale hlavně je to všechno ze strachu. Z takovýho toho nejobyčejnějšího strachu. Že by třeba nedostal brzo návštěvu. Že by nedostal dost nažrat. Že by třeba nedostal kapesný a nemoh si koupit čaj. Že by se na něj páni velitelové mračili... Nebo že by si nemoh pučovat knížky. Leccos. Taky že by musel fátat na horší patro, než na kterým je... I když každý jiný patro, než na kterým právě jsi, je horší... jako je horší každéj jinej lágr.⁴⁹ Autor tak v tomto monologu zaznamenává tresty, které byly v lágrech naprosto běžnou součástí života, stejně jako „bomzáci“, jež se udáváním snažili zajistit si v táboře alespoň o něco lepší podmínky.

Franta je také velmi hodný, přátelský a oblíbený, na ošetřovně pracuje několik let, pomáhá zde vězňům také lépe snášet přechod mezi ošetřovnou a lágrem. Dovíme se, že jeho syn hraje v národním fotbalovém týmu, a jelikož je opravdu dobrým hráčem, může reprezentovat, přestože jeho otec je politickým vězněm. Autor poukazuje na skutečnost, že pokud byl někdo totalitnímu režimu nějakým způsobem prospěšný, nemusel být vůbec perzekuován, i když jeho rodinný příslušník režimu tzv. nevyhovoval. Medicinbala označíme jako postavu-definici, máme o něm totiž dostatečné množství informací, jeho chování v příběhu pro nás není nikterak překvapující.

3.1.3.1.3 Další postavy

Epizodními postavami jsou v povídce Mílovi spoluvězni Luboš, Radek, Petr, Jarda, Vašek a Mírek, kteří jej chodí navštěvovat pod okno ošetřovny.

Pouze Mirkovi se podaří se na jednu noc s Mílou vyměnit. Sám pak prožívá na izolaci podobné pocity jako Míla první den, rovněž přirovnává pokoj k apartmánu: „V noci jsem se budil, abych to náležitě vychutnal. Takovejhle kvartýr, takovýhle apartmá jsem neměl ani v civilu. Prachovej polštář, bílou postel, bílou deku...“⁵⁰

⁴⁹ Tamtéž, s. 82–83.

⁵⁰ Tamtéž, s. 86.

3.1.4 Povídka *Balík*

Příběh této povídky se odehrává v pracovním táboře den před Štědrým dnem. Jeden z civilních havířů přinese do tábora velký balík od manželky mukla nemocného tuberou, není však žádná jiná možnost jej přes osobní kontrolu dostat do lágru, než přehodit přes oplocení s dráty. To se nakonec i přes potíže podaří především díky charakteru hlídajícího vojáka.

V povídce nám autor poměrně detailně znázorňuje, jak probíhaly na lágrech prohlídky vězňů při příchodech a odchodech z práce v dolech: [...] *a těch pět pánů velitelů jako na povel začalo havířům přejíždět po pažích a po ramenou a podpaží a po žebrech a po břiše, všichni to dělali stejně rychle a rutinovaně, proto se ve stejné chvíli začali sklánět, když havířům přejížděli rukama po zadku a po bocích a po stehnech a pak se úplně předklonili, když jim ohmatávali kolena a zkušenými prsty zajížděli do holínek, takže celá ta procedura vypadala jako nějaká skupinová prostná, [...]*⁵¹ Jelikož vězni fáráli společně s civilními horníky, často jim přes ně byly posílány dopisy a balíčky z domova od rodin, což bylo samozřejmě trnem v oku vedení táborů, proto probíhaly tyto přísné kontroly.

Příběh také poukazuje na naprostou ignoraci svátků pro vězně. Muklové museli pracovat na Velikonoce, Vánoce, pracovní volno pro ně zkrátka neexistovalo.

I námět této povídky byl rovněž použit do jednoho z dílů televizního seriálu *Zdivočelá země*.

Titul povídky je jednoslovný, objektový, označuje vánoční balík, který posílá žena svému nemocnému muži, a obsahuje vše, co by podle doktora měl tuberák dostávat: „[...] *Dneska čerstvá šunka a syrový telecí. A banány a pomeranče a jablka a hroznovej cukr a uherák, a protože jsou Vánoce, tak vořechy a kafe a čaj a datle a fíky a cigarety, prostě celej jeden vánoční lahůdkářskej kšeft, [...] streptomycin a nějaký kapsle.*”⁵²

⁵¹ Tamtéž, s. 90-91.

⁵² Tamtéž, s. 93.

3.1.4.1 Postavy

3.1.4.1.1 Vašek

Hlavní postavou tohoto příběhu je Vašek. Právě on dostane nápad, že nejlepší způsob, jak dostat balík do lágru, je přehodit jej přes oplocení.

Vašek je popsán jako velmi malý, nejspíše starší člověk s vysokým, rozbrázděným čelem, prošedivělými vlasy a trpkými vráskami kolem rtů. Přestože je malý a z celé své skupiny nejslabší, rozhodne se přehodit několikakilový balík přes oplocení sám, jelikož právě on by na šichtě v dole chyběl nejméně.

Při samotném přehození však balík nemá dostatečnou výšku, zachytí se o dráty a padá mezi dva ploty, kudy procházejí vojáci na hlídce. Vašek však neztratí naději a počká si, až stráž opravdu dorazí k balíku a zavolá na ně: *„To je balík pro kamaráda. Má tuberu. V balíku je streptomycin, nějaký léčivý kapsle a dneska čerstvá šunka a banány a bůhví co ještě, co by asi měl mít každé tuberák na světě a co tenhle náš by měl mít aspoň na Štědrej den... Ale třeba taky kecám a v tom balíku je bomba nebo granáty nebo samopal. Jestli mi věříš, tak to seber a hod' to do lágru. Jestli mi nevěříš a jestli si myslíš, že to, co vám vo nás říkaj na školeních, je pravda, tak to seber a vodevzdej to lampasákům, který si daj do trumpety a streptomycin zahoděj... A jestli se bojíš udělat jedno nebo druhý, protože se bojíš, že jeden z vás to udá, tak vem automat a rozstřílej to. Nebo to hod' nazpátek ke mně. Ale nejdřív si to rozmysli. Zapřemýšlej, co je víc... A teď už nestůj a něco dělej.“*⁵³ Vašek tímto projevil obrovskou odvahu, stejně jako solidaritu k nemocnému kamarádovi a pomoc v období Vánoc, kdy byly kontroly nejmarkantnější. Vašek mohl být za tento čin udán, i přesto byl ochoten pomoci. Tímto monologem je poukázáno také na fakt, že civilní vojáci, střežící pracovní tábory, byli na přednáškách upozorňováni a varováni před politickými vězni jako největšími nepřáteli země.

Během této krátké povídky tak stihneme z Vaškovy povahy zjistit, že je velmi přátelský, schopen se pro kamarády obětovat a také má výborný myšlenkový postřeh, je inteligentní a dokáže si poradit ve svízelných situacích. Nedozvíme se však vůbec

⁵³ Tamtéž, s. 100.

nic z jeho minulosti, ani z jakého důvodu se stal politickým vězněm. Označíme jej tedy jako postavu-hypotézu podle typologie Daniely Hodrové.

Postavou Vaška celý příběh pozorujeme, neboť je s ním ztotožněn personální vypravěč povídky.

3.1.4.1.2 **Bezejmenný voják**

Malou epizodní postavou této povídky, avšak ve své podstatě nejdůležitější, je voják, jenž uvěřil Vaškovým slovům a poté, co celá hlídka od balíku odešla, se k němu vrátil a přehodil jej přes dráty do lágru, kde jej vyzvedli další vězni a předali nemocnému kamarádovi.

Voják tak kromě odvahy projevil obrovskou solidaritu a pochopení, přestože je mu na vojenských školeních vkládáno do hlavy o muklech jen to nejhorší.

Postava vojáka není popsána vzhledově, nevíme o něm nic kromě této překvapivé pomoci vězni. Označíme jej tedy jako postavu-hypotézu, netušíme totiž, co ho k tomuto činu nakonec vedlo.

3.1.4.1.3 **Další postavy**

Jako další epizodní postavy zde rovněž vystupují shodní vězni z předchozích povídek, např. Míla, Mirek, Jarda a další.

Civilní havíř Lojza, jenž byl ochoten dopravit balík až do pracovního tábora od manželky nemocného, je rovněž důležitou epizodní postavou příběhu. Spolu s balíkem doručil ostatním také dopisy od rodin. Lojza takto statečně pomáhá vězňům po celou dobu práce v dole. Označíme jej za postavu-hypotézu, vše ostatní je nám totiž o Lojzovi zatajeno.

3.1.5 Povídka *Hrdinové*

Prostřednictvím této povídky se dovídáme, jak vypadala a probíhala práce v uranových dolech při odpalu. Vězni Jardovi Svobodovi přiřadí na směnu skupinu „Mstitelů“, mladých vězeňských nováčků (zlodějů), jež zrovna moc práce nezastanou. Jardovi se však jako zázrakem podaří je k práci přivést. Při jedné ze směn nastane porucha a Jarda nalezne nevybuchlou zápalnici s rozbuškou, ta chytne při práci od jiskry a všem tak v dole hrozí smrtelné nebezpečí. Mstitelé si ze strachu zápalnici přehazují jeden druhému, naštěstí vše zachrání Jarda tím, že na poslední chvíli rozbušku vyškubne.

Titul je jednoslovný, protagonistický. Za hrdiny se pokládá skupina Mstitelů poté, co vyfárají ven po zažehnaném nebezpečí výbuchu.

3.1.5.1 Postavy

3.1.5.1.1 Jarda Svoboda

Jarda Svoboda je opět hlavní postavou příběhu (stejně jako v povídce *Bumerang*). Zde se o něm dovíme, že je po těch letech v lágru vyhlášený důlní pracant. Sám říká: „*Já prostě nedovedu nepracovat, takovej jsem už holt vůl.*“⁵⁴ Tento přístup však vadí jeho novým spolupracovníkům Mstitelům, kteří by naopak nejraději jen hráli karty. Jarda je schopen neustále pracovat a dřít se i za ostatní mukly, není však schopen hlásit na velitelství to, že jiní nedělají nic. „[...] *Ty kluci jsou strašný grázlové, strašný, ale já přece jenom kvůli tomu, abych nedostával míň žrádla a míň kapesnýho, nepudu za náčelníkem, že já sám za sebe dělám na tři sta procent, [...] že já dělám, co můžu, aby dílo plnilo plán, ale že ty kluci, prosím, pane učitel, nedělaj a nedělaj.*“⁵⁵

⁵⁴ Tamtéž, s. 103.

⁵⁵ Tamtéž, s. 102.

Jarda tedy nejprve plní práci i za Mstitelé a věří, že je k práci časem nějak přivede, ti mu ale naopak hrozí, aby si na ně dal pozor. Jarda se však vůbec nezalekne, naopak jim dá najevo, že nesnáší, když se někdo vytahuje s neděláním něčeho, co stejně neumí a nestačí na to, a sám jim vyhrožuje, aby se mu nemotali do práce. Tím však v očích Mstitelů vzroste a postupně mu začnou s prací pomáhat. Jarda jim nakonec zachrání život pohotovou reakcí na nevybuchlé střelivo a na rozdíl od ostatních jej na poslední chvíli zneškodní, přestože je sám ze situace také vystrašený, tím si ho Mstitelé začnou považovat ještě více.

O Jardově povaze se nově dovíme to, že si umí velmi inteligentním způsobem sjednat respekt a nejvíce ze všeho se mu přičí donášení na lidi. Po letech práce v dolech při odpalech si poradí také v situacích, kdy jde o život. I v tomto případě však označíme Jardu podle typologie Daniely Hodrové jako postavu-hypotézu, neboť má stále svá určitá tajemství a mnoho informací je nám o něm skryto.

S postavou se opět ztotožňuje personální vypravěč.

3.1.5.1.2 Mstitelé

Jedná se o šest nováčků přidělených k Jardovi na jeho směnu v dole. Jsou zde vyobrazeni jako zlodějícíci, kteří neumí vzít za práci, primitivové už tím, jak mezi sebou hovoří: „*Pětačtyřicet vozejků, vole, to jste, vole, eště neudělali, vole, to se vsadím, vole.*“⁵⁶

Jeden z nich, Milan, Jardovi nejprve vyhrožuje, ten se mu však postaví, což v Milanovi vzbudí respekt k němu a jako první se chytne práce a Jardovi pomůže. Ostatní jej pak následují. Toto Milanovo chování je pro nás poměrně nepředvídatelné, označíme jej tedy za postavu-hypotézu.

⁵⁶ STRÁNSKÝ, J. *Štěstí*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1998, s. 109.

3.1.6 Povídka *Játra*

Příběh vypráví o politickém vězni Radkovi, jenž má po intoxikaci střelnými zplodinami zdravotní potíže – nízký tlak, příliš nízký počet krvinek, trpí závratěmi, nechutí k jídlu, atd. Je tedy odvolán z práce v dole, místo toho začne pracovat na haldě, kde je úplně sám a může tak tajně psát své verše. Při tak nízkém množství červených krvinek by měl Radek jíst co nejvíce játra, avšak ta mu dozorce nakonec nepovolí. Na haldě Radek pozná civilní vrátkařku Květu. Ta ho začne navštěvovat častěji a zamilují se do sebe, Květa mu také občas donáší na haldu tolik potřebná játra. Jejich románek je však prozrazen, za což Radek stráví nějaký čas v korekci, z níž se už na haldu vrátit nechce a rozhodne se začít znovu fárat.

Titul povídky je jednoslovný, objektový. Radek by měl jíst játra pro zvýšení počtu červených krvinek, ale nejsou mu dopřány. „[...] *Škrtněte mu ty játra, Dvořáček, v létě se takový tělo uzdraví na slunci i bez jater...*“⁵⁷

3.1.6.1 Postavy

3.1.6.1.1 Radek Musil

Hlavní postavou povídky je Radek Musil, devětadvacetiletý básník poměrně atletické postavy, odsouzen na 25 let za velezradu a špionáž, zatím si odseděl devět let. Vůbec poprvé se ve sbírce dovíme o postavě tolik informací díky rozhovoru Radka s majorem na začátku povídky.

Radek je velmi šťastný ze svého pracovního přidělení na haldu. „[...] *Musí to být něco fantastickýho bejt tam vosum hodin sám a mít pod sebou celej ten druhej svět, ten svět s lidma oblečenýma do lidskejch šatů, ten svět s koňma na polích a autama na silnicích...*“⁵⁸ Z nové práce je přímo nadšen, v jeho boudě to působilo jako v malém pokoji a rozechvěje jej i to, že může s někým telefonovat, jelikož

⁵⁷ Tamtéž, s. 113.

⁵⁸ Tamtéž, s. 113–114.

telefon nadržel v ruce téměř deset let, ač je to spojení pouze s těžbou dole. Z okraje haldy vidí celý tábor, pole i silnice s auty, může se také koupat v rokli, na jejímž dně se vytvořilo umělé pleso. Pro vězně, kteří pracovali několik let stále jen v podzemí a po celou dobu neviděli nic než prostředí pracovního lágru, musel být pohled z haldy do okolního světa naprostým pohlazením na duši, zároveň však i vnitřní „mučírnu“, neboť se stále do tohoto světa ještě nemohli navrátit. „[...] *Vidět tamvocad' až bůhvíkam a přitom nevidět dráty a přitom vědět, že jsem za drátama, z toho bych asi taky zcvokatěl,*“⁵⁹ říká Radkův kamarád Mirek.

Když se Radek seznámí s vrátkařkou Květou, která za ním později dochází častěji, začne mít nejprve spíše strach, aby nepřišel o tuto práci a musel se tak vrátit do šachty a zničil si své zdraví úplně, pak ale přizná, že se bojí spíše Květy, protože nebyl se ženou celých devět let. Nakonec se však lásce poddává.

Poté, co vyjde z korekce, sám se vzdá práce na haldě, nedokázal by tam už pracovat. Raději tak riskuje své podlomené zdraví a jde znovu fárat.

Jelikož Radek pracuje na haldě osamocen, je tak více uzavřený do sebe a z jeho povahy se příliš nedovíme. Tajně zde pokračuje ve své profesi spisovatele, a i když jej občas přijde navštívit kontrola, cítí se zde částečně svobodný a alespoň napůl navrácen do normálního života, především díky Květě. Stejně jako Luboš v povídce *Štěstí* se dokáže poměrně snadno zamilovat, na rozdíl od něj si však Radek na haldě neupírá možnost intimního styku s Květou. Podle typologie Daniely Hodrové označíme Radka jako postavu-hypotézu, neboť je nám stále mnoho věcí o něm skryto a nepředvídatelné je také jeho jednání v příběhu.

S postavou Radka je ztotožněn personální vypravěč.

3.1.6.1.2 **Květa**

Vedlejší postavou je Květa, šestadvacetiletá civilní vrátkařka, pracující na šachtě. Když se pozná s Radkem, začne za ním docházet a občas mu přinese cigarety, kafe, nebo kousek jater. Nejprve bere Radka (jakožto mukla) jako dobrou příležitost

⁵⁹ Tamtéž, s. 123.

přijít o své panenství, ale velmi rychle se zamiluje. „[...] *Viš už taky, co já vím?... Bála jsem se, že mě to bude bolet. A ona ta láska nebolí. Nebolí mě, čoveče.*“⁶⁰

Květa také riskuje tím, že donáší dopisy a balíky na šachtu Radkovu spoluvězni Jirkovi od jeho ženy a naopak. Poté, co je jejich vztah vyzrazen, posílá naopak ona dopisy Radkovi přes Jirku.

Pomocí Radkových myšlenek zjišťujeme, že je Květa velmi hezká a dobře roslá. Než poznala Radka, lásky se spíše bála, proto si ji odpírala a s muži se příliš nestýkala, vše se změnilo po jejich seznámení. Květu tak rovněž označíme jako postavu-hypotézu, neboť nám není odtajněno nic z její minulosti a její povahové vlastnosti také neznáme.

3.1.6.1.3 **Další postavy**

Epizodními postavami jsou zde Radkovi spoluvězni a kamarádi Mírek, Vašek, Jarda a Míla – opět shodné postavy z předchozích povídek.

Vůbec jediný, kdo o románku Radka a Květy ví, je Jirka, pracující na šachtě pod Radkem, nikomu nic neprozradí, ne jen proto, že mu Květa doručuje dopisy a balíky od ženy. Naopak je vždy klaksonem varuje, když se blíží k boudě na haldě kontrola. Tuto malou epizodní postavu také označíme jako postavu-hypotézu, protože kromě těchto informací o ní nevíme vůbec nic.

3.1.7 **Povídka *Uniforma***

Příběh se odehrává ve věznici, kam je přepraven Mírek Trnka z lágru Březová. Mirka přidělí na celu k diviznímu generálu Šimkovi, později se dozví, že věznice je plná vysokých vojenských šarží, mají dokonce vlastní štáb a prakticky řídí

⁶⁰ Tamtéž, s. 130.

celou věznicí, včetně ukládání trestů těm, jež se nepodvolí rozkazům. O štábu se od Mirkova kamaráda Karla dozvíme toto: „*Uznávaj, že jsou zavřeny, ale neuznávaj, že by kriminál mezi nima smazal rozdíly v šaržích. Naopak. Považujou kriminál za něco jako výjimečnej stav.*“⁶¹ Mirek se snaží těmto nesmyslným „zákonům“ postavit, za což si vyslouží od štábu trest. Rozhodne se tedy vzepřít generálovi sám na cele a pohrozí mu bitím. Šimek se nakonec stáhne, také proto, že Mirka podpoří asi dvacetičlenná skupina bývalých západních letců, taktéž bývalých vysokých šarží, kteří však poměry ve věznicí neschvalují. I trest je Mirkovi nakonec zrušen.

Námět povídky byl roku 2001 zpracován ve stejnojmenném filmu (režie: Hynek Bočan, scénář: Jiří Stránský).

Titul povídky je jednoslovný, objektový. Představuje vojenskou uniformu, která ve věznicí však neznamena nic. Mukl je ve vězení muklem jako každý jiný ve stejném vězeňském mundúru, nerozhoduje zde, jakou uniformu člověk nosil dříve.

3.1.7.1 **Postavy**

3.1.7.1.1 **Mirek Trnka**

Hlavní postava, Mirek Trnka, odsouzen za vlastizradu na 15 let, se po devíti letech v lágru a vojenském soudu dostává do věznice na celu divizního generála Šimka. Mirek bere generála jako sobě rovného, přestože sám nemá žádnou vojenskou hodnost, ale hned pozná, že to s ním bude mít těžké, neboť ve věznicí panují téměř stejné podmínky jako v kasárnách (tedy nižší hodnosti poslouchají ty vyšší).

Mirek začne pracovat na bytovkách jako bagrista. Zde potká dávného kamaráda, bývalého západního letce, Karla. Od něj se dozví o veškerých poměrech ve věznicí a zásadně s nimi nesouhlasí. Pro Mirka je zkrátka mukl jako mukl. Nechápe, proč se „západáci“ nejsou schopni ostatním postavit. Mirkovi je alespoň slíbena ochránářská pomoc z jejich strany, ale tu s díky odmítne.

⁶¹ Tamtéž, s. 143.

Jelikož je Mirek trnem v oku členů štábu (především Šimka) za neúctu k vyšším představeným, uděluje mu štáb trest dvaceti dnů rajónu (tedy úklid sociálních zařízení a chodeb). Mirek nejprve odmítá plnit něco, co mu přikázali jiní muklové, do práce se ale nakonec pustí, neboť ho napadne, jak se pomstít. Hned jak dorazí zpět na celu k Šimkovi, udělí mu rovněž trest, a to za nepochopení a odmítání významu slova mukl. „[...] *Po celou dobu, co budu dělat rajóny dole, budete vy dělat rajóny tady na cele. Každý den vydrhnete podlahu do běla a vyglancujete hajzl tak, že byste z něj moh jíst. A v případě, že byste nechtěl, budete bit. Samozřejmě ode mě. [...] Já plním vaše rozkazy, vy zase musíte plnit moje, to se holt nedá nic dělat. Když chceme zůstat muklama. Žejo.*“⁶²

Poté, co udělí trest Šimkovi, rozhodne se také promluvit do duše Karlovi za jeho zbabělost. „[...] *stojíte za hovno. [...] Mně se chce taky domů. Ale nechci vocad' lízt po čtyřech a štěkat. [...] ve vás každým je stejnej knoflik, a ten, co ho mačká, má lampasy namalovaný i na kůži. Dokuds byl mezi muklama, skoro jsem se k tobě modlil, abys věděl. [...] Ale teď' vás nevomluví nic na světě. I kdybyste tu chystali zrušení celý armády.*“⁶³

Mirek je rád, že nepodlehł a dokázal se svou pevnou vůlí a odhodláním vzbouřit a postavit proti všem. Má přímou a hrdou povahu, nenechá si nikým nic namluvit, ve vězení neuznává nadřazenost ze stran ostatních vězňů. Je také velmi inteligentní a stojí vždy za svým slovem. Bohužel nevíme nic z jeho minulosti, o jeho profesi, není nám popsán vzhledově, jeden z dozorců jej pouze označí za „vazbu“. Při všech těchto faktorech označíme Mirka jako postavu-hypotézu podle typologie Daniely Hodrové.

S Mirkem se ztotožňuje personální vypravěč, příběh tak vnímáme prostřednictvím jeho postavy.

⁶² Tamtéž, s. 153.

⁶³ Tamtéž, s. 154.

3.1.7.1.2 Jindřich Šimek

Vedlejší postava divizní generál Jindřich Šimek, *vysoký obtloustlý pán už v letech, s centimetrovým ježkem šedivých vlasů*.⁶⁴ Vždy při příchodu dozorce na celu se vypne před ústředním topením jako struna a podává křikem hlášení o stavu na cele. Když se mu Mírek představí, nezajímá jej nic jiného, než jeho vojenská hodnost. Po zjištění, že nemá žádnou, okamžitě hodlá Mirka komandovat jako jeho nadřízený. Mírek jej pak popisuje jako plechovou hlavu, jednou dokonce použije označení „fantastickej blbec“.

Šimek je pracovně velice pečlivý, například deky s prostěradly skládá asi půl hodiny, když vidí, stejnou práci odvedenou Mirkem, okamžitě je zase oheň na střeše: *„Budete si, kamaráde, muset zvyknout, že tady se například příkrývky skládají mnohem pečlivěji, než se skládaly tam, odkud jste přišel. Tamodtud se totiž domů nechodí, kdežto tady odtud ano, víte?“*⁶⁵ V povídce je několikrát opakováno, že z této věznice se odchází domů, všichni vězni tomu bezmezně věří, není však dokázáno, že by to byla pravda.

Mírek odmítá Šimkovi poslušnost, a ten jej nahlásí štábu, tedy podobným vojenským šaržím, jež řídí chod věznice. Ti mu udělí trest rajónu. Šimek se domnívá, že nad Mirkem zvítězil. *„[...] Doufám, že jste pochopil, že vaše potrestání je vlastně symbolické. A precedenční. Lépe takto než později v míře mnohem... mnohem ostřejší... a důraznější. [...] ano, já, generál, vás, vojína, žádám, abyste upustil od všech tvrdohlavostí a - nedej Bůh - snad i provokací.“*⁶⁶

Poté, co se mu Mírek postaví a udělí mu trest nazpátek pod výhrůžkou bití, trochu se zalekne a trest vykoná, a když už se k Mirkovi přidají také „západáci“, Šimek nakonec celý štáb demobilizuje.

Šimek je povahou panovačný, podmínky ve věznici mu velmi vyhovují, cítí se zde jako v kasárnách, tedy ve svém civilu, neuznává nižší hodnosti muklů a dokáže jim jen rozkazovat, když však jeho rozkazům někdo neuposlechne, zbaběle žaluje ostatním členům štábu. Šimkovo jednání nás v příběhu nijak nepřekvapuje,

⁶⁴ Tamtéž, s. 134.

⁶⁵ Tamtéž, s. 138.

⁶⁶ Tamtéž, s. 151.

máme dostatečné množství informací k tomu, abychom jej mohli označit za postavu-definici.

3.1.7.1.3 **Karel Heteš**

Další vedlejší postavou je plukovník Karel Heteš, bývalý západní letec, „španělák“, odsouzen na pětadvacet let, popsán jako „pomenší postarší“ člověk. Než Mirek nastoupí do věznice, je s celou skupinou „západáků“ ochoten s menšími vzpourami „akceptovat“ podmínky štábu. „[...] *Je nás ti asi dvacet – španěláků, pár kluků z Anglie a pár svobodovců – a jsme z toho skoro šílený. Děláme jeden průser za druhým, aby nás vocad' dali pryč, ale kdepák. Naftalíni to o nás vědí, ale na nás si netroufaj, nejnižší šarže je z nás Pepík Pitra a ten je major. [...]*⁶⁷ Teprve až když mu Mirek promluví do duše, je ochoten se situací něco dělat.

Karla můžeme označit jako postavu-hypotézu, neboť bychom u něj, stejně jako u celé skupiny západních letců, čekali ve věznici od začátku zcela jiné chování.

3.1.7.1.4 **Bezejmenný dozorce**

Opět se setkáváme s epizodní postavou dobráckého bezejmenného dozorce, vojínem, jenž akceptuje chod věznice pod „vedením“ štábu. „[...] *Někdy mám pocit, že tu jsme zbytečný. Sami sobě si bachařej mnohem líp, než bysme to dovedli my.*“⁶⁸

Dozorce se chová k Mirkovi od začátku přátelsky, povídá si s ním o jeho věznění, seznámí jej s tím, jak celý štáb funguje, a radí mu, aby zbytečně neprovokoval, dokonce mu pomáhá i s úklidem rajónu. Označíme jej jednoznačně jako postavu-hypotézu, neboť spojení „hodný a přátelský dozorce“ působí za těchto okolností poněkud netradičně.

⁶⁷ Tamtéž, s. 143.

⁶⁸ Tamtéž, s. 136.

3.1.8 Povídka *Žabák*

Příběh povídky vypráví o vězeňském dozorci, přezdívanému Žabák, jenž okamžitě po nástupu do lágru působí na téměř všechny velmi sympaticky, a vězni jej mají dokonce rádi. Pouze někteří poznali, že to není jen tak. Postupně se začal Žabák projevovat jako tyran, zneužíval své bachařské uniformy k ponižování a pronásledování vězňů. Mnoho z nich se s ním dostalo do konfliktu, především postavy, které známe již z předchozích povídek. Nejvíce se mu však postaví Petr. Několikrát Žabáka slovně urazí, což odnáší poté nesmyslnými tresty. Trestání však dojde do takových krajností, že se Petr rozhodne pohrozit Žabákovi, čeho všeho je schopen, aby se ho nadobro zbavil, a jelikož sedí už tak dlouho, dokáže si odsedět kvůli němu i několik let navíc. Žabák se zalekne a raději tento lágr sám opustí.

Námět povídky byl použit do několika dílů televizního seriálu *Zdivočelá země*, v roce 2001 pak sestříhem vznikl samostatný film *Žabák* (režie: Hynek Bočan, scénář: Hynek Bočan).

Povídka je datována rokem vzniku 1964.

Titul je jednoslovný, protagonistický a metaforický. Hlavní postava bachaře totiž připomíná žabáka, někdy je též přezdívaný jako žabí král. „[...] *Vypadá sice jako žabák i s těma přimhouřenýma očima, ale von je jednou taky vykultí, uvidíte. A ne že žabí král. Jen mu zkuste dát pusku a uvidíte, v jakýho se změní pardála.*“⁶⁹

3.1.8.1 **Postavy**

3.1.8.1.1 **Žabák**

V této povídce se poprvé setkáváme s dozorcem jako hlavní postavou. Popisován je takto: „[...] *nikoho si nevšímal, na smekání lodiček jen kýval, a neúměrně široká ústa jako by se sama od sebe neustále usmívala. Uvěřitelnosti se*

⁶⁹ Tamtéž, s. 159.

*zase přičilo, že vypadal chytře, což bylo nejspíš způsobeno permanentně přimhouřenýma očima, které jako by potvrzovaly setrvalý stav úsměvnosti, ne-li dobráckosti.*⁷⁰

Žabák se opravdu zpočátku choval dobrácky a přátelsky, chtěl totiž, aby se mu vězni za jeho dobrotu svěřovali, postupně si tak vytvářel obrázek o celkovém chodu lágru, vztazích mezi vězni apod. Naučil se také všechna jména z lágru z paměti, takže věděl, kdo kde bydlí a mohl ukládat tresty za to, když byl vězeň po večerce jinde. Dále neustále kontroloval ustlané postele, urovnané skříňky nebo přišité knoflíky na mundúru. Když bylo cokoliv jen trochu jinak, dostal vězeň okamžitě trest. Jednou dokonce nahlásil dovolenou, aby mohl nečekaně přistihnout vězně při zakázaném psaní scénáře na Tomanovy *Měsíce*.⁷¹

Největší konflikt měl však s Petrem, jenž mu právě po této situaci řekl do očí, co si o něm myslí. Žabák se tak po něm začal okamžitě takzvaně vozit. Neustále jej kontroloval, šacoval, podle Petrovy šichty si bral své směny, tresty mu uděloval za nic. O ostatní se už skoro nezajímal. Při trestech dával Petrovi dostatečně najevo, jak jím pohrdá a vysmívá se mu: „*Musíte si uvědomit, Hanák, že když vy máte tuhle uniformu a já tuhle, vždycky to může vyhrát jen ta moje, to vám snad je jasný, ne?*“⁷²

Žabák měl evidentní radost z toho, když mohl někomu takto dávat zabrat. V podstatě tím dával najevo jedině: mukl nemá žádná práva, natož právo říkat, co si myslí.

Poprvé však Žabák ucítí strach, když mu Petr pohrozí smrtí. Tento strach nad ním i vítězí a tábor raději definitivně opustí.

Postava Žabáka je velice specifická. Chová se totiž velmi inteligentně, i přesto tak primitivním způsobem šikanuje a trestá, působí dojmem, že cítí k vězňům nenávist a odpor, ale netušíme proč. V šikanování se doslova vyžívá. Žádné další jeho povahové vlastnosti se nedovíme, stejně jako nic z jeho minulosti. Přestože se celou dobu tváří velmi sebevědomě, na konci příběhu nás překvapí svým strachem z vyhrožování jednoho jediného mukla. Žabáka tak označíme podle typologie Daniely Hodrové jako postavu-hypotézu.

⁷⁰ Tamtéž, s. 159.

⁷¹ *Měsíce* – básnická sbírka Karla Tomana

⁷² STRÁNSKÝ, J. *Štěstí*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1998, s. 172.

3.1.8.1.2 Petr Hanák

Druhou hlavní postavou příběhu je vězeň Petr Hanák. Od začátku, kdy Žabák začal s prohlídkami a tresty, usoudil, že je třeba mu to nějak oplácet. Když je Žabák přistihl při sepisování scénáře Tomanových *Měsíců* a pohrozil jim dalším trestem, ozval se už Petr nahlas: „[...] *Myslím, že jste perverzní. Jen perverzní člověk se může vyžívat v ponižování a pronásledování druhých. [...] Bezcharakternost a mstivost je málo. Na rozsévání strachu a na ponižování musí být člověk perverzní. A když má v sobě taky ještě trochu inteligence jako vy, je z něj perverzní zloduch. Perverzita je nemoc. Tak se běžte léčit a nám dejte pokoj. [...]*“⁷³

Veškeré ponižování ze strany Žabáka, které poté nastane, Petr snáší. Je neustále přesvědčený, že už zažil horší věci a nad Žabákem zkrátka jednou nějakým způsobem vyraje. Přesvědčuje i ostatní kamarády, kteří mu chtějí pomoci, aby ho v tom nechali, že si vše s Žabákem vyřídí sám: „[...] *když jsem ty dva roky čekal na špagát, musel jsem si zvyknout i na smrt. [...] Takže takovej Žabák je vlastně sranda.*“⁷⁴ V tomto monologu zazní vzpomínka na vyšetřovací vazbu, kdy byli vězni neustálým vyslýcháním a mučením nuceni doznat něco, co vůbec nespáchali. Mnoho z nich zde očekávalo i trest smrti.

Petr Žabáka upozorňoval také na to, že mu stejně jednu věc nikdy nedokáže vzít, a to svobodu myslet si sám, co chce, třeba i o něm, což Žabáka samozřejmě ještě více dráždilo. Takto autor čtenáře upozorňuje, že opravdu jediné, co vězňům kriminál nevzal, byla svoboda myslet.

Při jednom z dalších nesmyslných trestů se (i když se strachem) odváží Žabákovi říct: „[...] *od týhle chvíle pro vás přestávám existovat. Což si při své mimořádné inteligenci jistě rychle uvědomíte. Jinak by to totiž pro vás mělo vošklivý následky. Víte – já si za vás těch pět let navíc klidně vezmu, zato vy už nikdy nebudete vypadat jak vypadáte a nikdy už nebudete votravovat život někomu dalšímu.*“⁷⁵

⁷³ Tamtéž, s. 164.

⁷⁴ Tamtéž, s. 168.

⁷⁵ Tamtéž, s. 172.

Samozřejmě, že se Petr v ten moment bál, Žabák mohl udělat prakticky cokoliv, ale neudělal to. Petr se nikdy nikomu nesvěřil, co Žabákovi řekl nebo udělal. Byl šťastný, že ho z lágru vyhnal. A ostatní mu byli vděční.

Petr je tedy popsán jako neústupný člověk, stojící si za svými názory, které se nebojí vyslovit nahlas i při hrozbě trestu. Bohužel se nedovíme, jak se do vězení dostal, ani jeho civilní profesi. Petra tak označíme za postavu-hypotézu.

3.1.9 Povídka *Legendy*

Příběh povídky se odehrává v restauraci, kde sedm let po propuštění z vězení spolu sedí dva bývalí muklové Radek a Pavel, povídají si o věcech přítomných i minulých. Oba jsou spisovatelé, Pavel především překládá, Radek napsal divadelní hru z lágrovského prostředí, o níž spolu rozmlouvají. Pavel mu radí, aby se raději vrhnul na bajky, protože na příběhy z lágru ještě není pro lidi ta správná doba. Při rozhovoru vzpomínají na časy v lágru, na kamarády spoluvězně, z nichž tak trochu udělají legendy, na bachaře, na historiky. Poté se vydávají na svatbu dcery Pavla. Ta si bere rovněž bývalého mukla. Při odchodu z restaurace Pavel napoví Radkovi, aby raději napsal něco, co bude moci být v této době zveřejněno nebo i hráno.

Povídka je datována rokem 1967.

Titul je jednoslovný, protagonistický. Za legendy jsou Radkem považováni všichni jeho kamarádi, bývalí muklové.

V povídce jsou vzpomenuty postavy, i příběhy z celé sbírky *Štěstí*. Když se Radek ptá Pavla, co na jeho novou hru říká, ten mu odpoví: „[...] *Tu hru by teď nikdo neurežiroval, a asi ani neuhrál. Pomiňme, že by to nikdo ani nepovolil. Není to otázka tvého neumění. Ta hra je prostě odjinud. [...] Když jsem to četl, měl jsem radost i smutek. Jako literatura je to ohromný. Jako hra ne. Útěk. V závorce Legendy. Na tyhle legendy jsme zatím zralí jen my. Ostatním to bude ještě pár let trvat. Smysl legendy v tom budou nacházet pomalu. Nejdřív to budou jen podivné příběhy o podivných věcech, které se dály v jakýchsi uranových táborech či ponurých*

basách s metrovými zdmi. O Lubošovi a jeho ženě. O Mílovi a bacilu úplavice v jeho řiti. O geniálním muzikantovi a citronu. O Vaškovi, jak přehazoval přes oplocení vánoční balík. O Jardovi a jeho plukovníkovi. O vojínu Mírovi a jeho generálovi. O nějakým Radkovi a nějaké Květě a jejich lásce na vrcholu haldy. [...] Když budeš psát o sobě a o tom, cos viděl, nebudou ti chtít věřit. Protože by ti svým způsobem museli závidět. Proto radši budou říkat, že se vytahuješ. Je to i v tý hře, kamaráde. Zkus bajky, Jsou totiž bajky, který se tomu, o čem píšeš ty, moc podobají.⁷⁶

Pavlova slova si nejspíš vyslechl také sám Jiří Stránský v období, kdy své povídky sepisoval. Doba 2. pol. 60. let opravdu nebyla připravena na příběhy podobného rázu. Ve všech to byla až příliš čerstvá vzpomínka. Lidé chtěli spíše zapomínat, než si vše znovu připomínat. V Pavlově monologu je tak vyslovena hlavní myšlenka povídky, ale také celé sbírky, jež nemohla být v tomto období vydávána.

3.1.10 Povídka *Citron*

Citron je jediná povídka svou formou odlišná od ostatních. Odděluje se v ní totiž rovina vyprávění od roviny příběhu.

Rovina vyprávění se odehrává v koncertní síni, kde se koná koncert bývalého mukla Tomáše. Vůbec poprvé se setkáváme s vypravěčem v 1. osobě. Tím je Jiří, kamarád Tomáše a jeho bývalý spoluvězeň. Jiří při koncertě v duchu promlouvá k Tomášovi, a „společně s ním“ vzpomíná na dobu před čtyřiatřiceti lety, kdy Tomáše převezli z Leopoldova na Bytíz, a kde jej všichni jejich společní kamarádi (vězni z předchozích povídek) uvítali a sháněli mu teplé oblečení, jídlo a spoustu čaje. Tím se tedy seznamujeme s rovinou příběhu.

Míla Tomášovi na uvítanou dokonce sehnal do čaje citron, z čehož byl Tom upřímně dojatý. Neviděl totiž citron celých osm let. Míla mu jej podá v litrové sklenici, Tom se pak snaží citron ze sklenice vyndat, což se mu nepodaří, protože jej

⁷⁶ Tamtéž, s. 182.

drží v ruce a zatáout pěst i s citronem nelze dostat ze sklenice. „*Kluci, asi tu flašku budete muset rozbít. Nějak nemůžu vyndat ruku. Držím v ní ten citron a ne a ne ji vyndat.*“⁷⁷ Právě tyto vzpomínky se Jiřímu vybavují při poslechu Tomášova koncertu, vyvolávají v něm podobné pocity mrazení po zádech.

Povídka je datována rokem 1991.

Titul povídky je jednoslovný, objektový. V lágru „[...] *citron tehdy byl na jednom z nejvyšších stupňů nedosažitelnosti a proto se mu přisuzovala až zázračná léčivá moc.*“⁷⁸

3.1.10.1 Postavy

3.1.10.1.1 Jiří

Jiří je v povídce vypravěčem, na koncertě svého kamaráda a bývalého spoluvězně vzpomíná na dobu, kdy se spolu seznámili v lágru.

Sám neholduje moderní klasické hudbě, na koncert přišel především, aby se setkal se starými kamarády z lágru. Nakonec je však překvapen, jak ho právě Tomášova hudba dokáže pohltit, když při ní vzpomíná a přitom si v duchu s Tomášem povídá: „*Pamatuješ, Tome? Kdybych to někomu takhle vyprávěl, měl by mě za blbce, [...]*“⁷⁹

Postava Jiřího nám velice připomíná autora Jiřího Stránského, s velkou pravděpodobností se tak jedná o autobiografické vyprávění. K této domněnce nás přivádí také věta, kterou v povídce pronese Jiřího manželka Jana: „*Věříš, Tome, že mi tě Jíra občas připomíná? Odmítá ten svůj kriminál pustit z dlaně, a já se neodvažuji tu sklenici rozbít, abychom se nepořezali.*“⁸⁰ Jiří Stránský opravdu na svůj kriminál vzpomíná neustále, což dokazují jak jeho díla samotná, tak také mnohé rozhovory s ním.

⁷⁷ Tamtéž, s. 195.

⁷⁸ Tamtéž, s. 193.

⁷⁹ Tamtéž, s. 193.

⁸⁰ Tamtéž, s. 196.

3.1.10.1.2 **Tomáš**

Hudební skladatel Tomáš, jenž pozval kamarády na svůj koncert, je hlavní postavou příběhu. Ve vězení strávil celkem 12 let. Ani kriminál jej však neodradil od skládání hudby, tvořil ji v duchu a zapisoval si ji do paměti. Sám říkal, že tak se hudba skládá nejlépe, neboť v hlavě se dá celá partitura promítnout najednou. Také si v lágru na stole vyměřil klaviaturu, na kterou cvičil každý den.

Když se Tomáš dostal na Bytíz, kamarádi mu sehnali na přivítanou dárky v podobě oblečení a jídla, Tomáš však byl nejvíce nadšený z citronu, který v ruce nadržel celých osm let.

V povídce je zmíněno násilí, jaké probíhalo při výsleších. Jeden z vyšetřovatelů Tomášovi rozdrtil prostředníček, ztuhlým prstem od té doby nedokáže správně hrát na klavír, také má po těch letech bolestivě zkroucenou páteř z tehdejšího neustálého bití. I přes tato příkoří je Tomáš vyobrazen jako člověk pozitivní a radující se z maličkostí, na kriminál vzpomíná rád, neboť právě v něm dokázal složit mnoho svých skladeb, i když jen ve své hlavě.

Tomáše označíme podle typologie Daniely Hodrové jako postavu-hypotézy, neboť jeho jednání v příběhu je pro nás částečně překvapivé a stále má skrývá mnoho tajemství.

3.1.10.1.3 **Další postavy**

V příběhu povídky vystupují opět stejné postavy jako v předchozích povídkách (Jarda, Vašek, Míla, Radek a další). V době vyprávění se dozvíme, že Míla je již po smrti, Radek také už několik let bojuje s nemocí, ale zatím vítězně. Postavy zmiňujeme rovněž proto, že se s nimi setkáme i v další Stránského tvorbě.

3.2 *Zdivočelá země, Aukce*

Dvoudílný román *Zdivočelá země* a *Aukce* vypráví příběh západního letce Antonína Maděry, odehrávající se v česko-německém pohraničí mezi lety 1944–1995.

První část, *Zdivočelá země*, je rozdělena na dvě kapitoly: v té první, nazvané *Trochu války...*, lehce nahlédneme do válečného období Maděrova života, kdy sloužil u jednotky RAF,⁸¹ ve druhé kapitole s příznačným názvem *...a pár dní...míru?* se Maděra po válce vrací do rodné vesnice v pohraničí Svatý Štěpán, kde chce vybudovat chov ušlechtilých koní. Přichází však do poloprázdné vesnice, kde se potulují kovbojové, zlatokopové a nadšenci, statky a majetky zde „nepatří nikomu a přitom patří všem.“ Jeho rodný dům je již obsazen, ale Maděra se spolu s partou mladých kovbojů, nadšenců westernových rodokapsů, nakonec usídli na statku vyhnaných kolaborantů Kučerových. Ve vesnici se Maděra seznámí s kadeřnicí Ilonou Dučanovou, s níž se také ožení, dále se starostou Františkem Brabencem, který jej přesvědčil, aby se statku Kučerových ujal, a s Martinem Kandou. Spolu s Kandou, Ilonou a kovboji vybuduje Maděra z polorozpadlého statku zemědělský velkostatek s chovem dobytka a koní. Při tom je potkává dobrodružství plné přestřelek, chytání zatoulaných krav i koní, hodno westernových příběhů.

Zdivočelá země byla poprvé vydána roku 1991, avšak první verzi románu sepsal Jiří Stránský již na počátku 70. let. Na jeho motivy měl také vzniknout film, avšak natáčení nebylo povoleno. Dokončení definitivní verze románu je pak datováno až zářím 1990 s věnováním manželce Stránského za její trpělivost.

Prostředí poválečného česko-německého pohraničí si Stránský vybírá proto, že zde jako malý kluk divoký německý odsun sám zažil a tato zkušenost jej velmi ovlivnila. V článku Blahoslava Dokoupila v časopise *Tvar* z roku 1992 se dočteme: „*Stránského vidění pohraničí není ani trochu idylické: nechybějí poukazy ke zvěrstvům páchaným během odsunu, nechybějí scény bezuzdného násilí, rabování a bezpráví. O hlavních konturách doby a prostředí se však nepochybuje: odsun sám je*

⁸¹ Royal Air Force = Britské královské letectvo

*akt nezbytný a spravedlivý, [...].*⁸² Dokoupil označuje *Zdivočelou zemi* za román dobrodružný, který „čtenářsky zachraňuje jen dějová atraktivita, množství romaneskních a dobrodružných zápletek, jež mají kompenzovat niternou jednoznačnost a transparentnost postav.“⁸³

Druhá část románu, *Aukce*, je pak rozdělena do několika vzájemně se prolínajících příběhových rovin. V jedné se dovídáme o přípravě oslavy Maděrových osmdesátin a aukci koní v polovině 90. let, ve druhé jsou nám odhaleny životní příběhy Maděrovy rodiny a přátel po jeho zatčení až do této oslavy, třetí dějová rovina pak zaznamenává vězeňské osudy hlavního hrdiny od zatčení až po propuštění, hned v prologu zjišťujeme, že se prezident chystá udělit Maděrovi Masarykův řád a sám se také zúčastní aukce.

Vznik této části románu je datován obdobím červen 1995 – květen 1996, avšak kuriozitou bylo dřívější dokončení scénáře televizního seriálu *Zdivočelá země*, zaznamenávající také události *Aukce*. Ta je rovněž věnovaná manželce Stránského, tentokrát za ještě větší trpělivost.

Román bývá často považován za „eastern“, tedy východní nápodobu westernu, ve které se dobrodružství neodehrávají na americkém Divokém Západě, ale v samotném srdci Evropy. Jako „eastern“ jej označuje např. kritik Aleš Haman, částečně i Vladimír Novotný, který ve svém článku v časopise *Tvar* píše: „*Úhlavním problémem autorova románového úsilí, [...] je zřetelně problém žánru a s ním souvisejících dilemat románové epiky. Ve Zdivočelé zemi si spisovatel zvolil v našem prozaickém kontextu zcela netradiční žánr „easternu“ s pokusem o vitální podobiznu následovníhodných charakterů.*“⁸⁴ O druhé části románu pak Novotný píše, že „*easternová modelová situace z roku 1945 se tu proměňuje ve vyprávění ‚o tom, co bylo po tom‘, o dalších životních patáliích černobílých easternových hrdinů, až se zcela transformuje do akční kroniky jednoho farmářského společenství, takto sepisovaného až do předělu roku 1989.*“⁸⁵ Novotný dále dodává, že některé kapitoly *Aukce* jsou až pokusem o soudobou psychologickou prózu vykreslující rozvětvené rodové historie, ukončené slavnostní aukcí, tedy současností, v níž zvítězilo Dobro

⁸² DOKOUPIL, B. Jinak, a přece ne nově. *Tvar*, 1992, č. 17, s. 11.

⁸³ Tamtéž, s. 11.

⁸⁴ NOVOTNÝ, V. Eastern, epika a erinye historické paměti. *Tvar*, 1998, č. 11, s. 20.

⁸⁵ Tamtéž, s. 20.

nad Zlem. Z článku je tedy patrné, že správný žánr *Aukce* můžeme jen těžko přesně určit.

Příběhy a postavy *Zdivočelá země* a *Aukce* jsou inspirovány vlastními zkušenostmi autora a skutečnými lidmi, s nimiž se ve svém životě setkal.

3.2.1 Postavy

3.2.1.1 Antonín Maděra

Hlavní postavou románu je Antonín Maděra, kamarády oslovován jako Mad (v angličtině znamená bláznivý) či Madeira, jeho první žena, britská zdravotní sestřička Ann, mu říkala Tony, druhá žena, Slovenka Ilonka, jej oslovovala Tonko a kovbojové ze statku jednoduše šéfe.

O vzhledu Maděry pouze víme, že má tmavé oči a bronzovou, podivně nepravidelnou tvář. Inspirací pro tuto postavu byl podle Stránského jeho kamarád z vězení, Jihočech, jehož pravé jméno však nechce zveřejnit.⁸⁶

Jeho příběh začíná za války, poté, co je zachráněn kamarády z hořícího letadla, probouzí se v britské nemocnici, kde poznává zdravotní sestřičku Ann, jež o něj pečuje, později se s ní ožení. Při zotavování slyší v dálce ržání koní, což mu připomene, jak má tato zvířata rád a že chtěl být vždy hlavně „koňákem“: [...] *k pocitu naprostého štěstí stačilo pouze vidět, že toto jsou koně, nádherní, ušlechtilí koně, a stačilo vědět, že on je krví a srdcem ne letec, ale koňák, a to, že k sobě patří, koně a on, a že takhle by vlastně jednou chtěl umřít.*⁸⁷ Sám Stránský také koně miloval, při návštěvách velkostatku svého dědečka Malypetra se o ně rád staral.

V životě Maděry hrají koně obrovskou roli. Pomáhají mu při zotavování v nemocnici v Anglii, po příchodu do rodné vsi je pro Maděru nejdůležitější shánění divokých koní pro svůj chov, po návratu z vězení jsou jeho nejdůležitějším lékem a při završení celého příběhu je právě aukce koní součástí oslavy Maděrových

⁸⁶ LUKEŠ, J. *Srdcerváč*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005, s. 175-176.

⁸⁷ STRÁNSKÝ, J. *Zdivočelá země*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2006, s. 20.

osmdesátin. V závěru války jej láska ke koním přiměje po uzdravení znovu usednout do letadla na tajnou operaci PEGAS, při níž letci zabrání Němcům převést koně z českého pohraničí do Německa.

Následkem letounové střely umírá Maděrova žena Ann v sedmém měsíci těhotenství. Maděra se tak po válce vrací do své země a rodné vesnice Svatý Štěpán sám. Na Ann však velmi často vzpomíná, i ve svých nejtemnějších chvílích, ve vazební věznici apod., nejvíce si vybavuje její hlas, který tolik miloval, její krásu a dobrotu.

Když Maděra přijíždí do své rodné krajiny, okamžitě jej přepadávají vzpomínky na dětství, na to, co zde zažil, na lidi, kteří zde dříve žili, prochází kolem polorozpadlých domů a udivuje jej, jak se zde život válkou změnil. Ve Svatém Štěpánu ho velmi netradičně přivítá parta osmi kluků na koních – „kaubojů“. Ti, inspirováni rodokapsy amerických westernů, přepadávají potulné cizince. Maděra se jim snaží postavit, ale přestože se kovbojové neumějí pořádně rvát, je jich na něj přece jen mnoho, proto ho sváží lasem a dovedou na náměstí jako válečného zajatce. Cestou si je Maděra prohlíží, stejně jako jejich koně a jezdecký styl chlapců. Na náměstí je pak všichni pozorují, z lasa jej nakonec „vysvobodí“ Martin Kanda, který se spolu s kovboji stará o místní velkostatek. Maděra se hned seznámí také se starostou Františkem Brabencem, ten mu poté oznámí, že Maděrův rodný dům je již obsazen. Maděra se tak rozhodne vesnici opustit a svých cílů se tak vzdát. Toto rezignační chování je pro nás velmi překvapivé vzhledem k jeho hrdinské letecké minulosti a pozdějšímu vzdorování při výsleších. Nakonec je ale Brabencem přesvědčen, aby ve vesnici zůstal a spolu s Kandou a kovboji spravoval velkostatek po bývalé kolaborantské rodině Kučerových, což je pro nás další Maděrovo překvapivé rozhodnutí, jelikož proces znárodnování a pomalu nastupující komunistická ideologie se mu přímo protiví, což také později dá patřičně najevo v jednom z dialogů s Brabencem: „[...] *ale zase jsem načichlejš něčím jiným, řekněme třeba anglickým způsobem myšlení. A vůbec života. [...] A vy jste komunista přímo přesvědčením, a přitom jste určitě musel vědět, že v tom devětatřicátým ten pakt o neútočení mezi Hitlerem a Stalinem byl lumpárna a sviňárna. [...] A o tom, že Stalin před válkou nechal vyvraždit statisíce, ne-li miliony lidí, radši vůbec nevíte. Nebo snad víte? [...] Když v těch dvacátých letech v Rusku pochpcípaly miliony lidí hlady, způsobil to Stalin, nebo blokáda kapitalistickéjch imperialistů? Co je pravda a*

*co je lež? [...] Ano, i mně je z toho na blití. Že i teď lžu a proč lžu. [...] A přesto se jak debil úporně budu dál snažit, abych ubránil ten statek, kterej mi může bejt ukradenej, a v něm bláznivý kluky s rodokapsovejma manýrami. A možná jen a jen proto, že věřím, že jejich duše jsou ještě čisté a pravdivý. Přestože je šest let doma i ve škole učili lhát... Amen.*⁸⁸

Maděra se seznamuje také s kadeřnicí Ilonou Dučanovou, která nejprve dochází na statek jako hospodyně. Jejich vzájemné zamilování přichází stejně rychle, jako dříve s Ann, Ilona se tak velmi brzy stává Maděrovou ženou.

Z Kučerovic statku všichni společnými silami postupně vybudují zemědělský velkostatek s chovem dobytka i Maděrou vysněných koní. Po několika přestřelkách s pohraničními Němci a bývalými kolaboranty se Maděra rozhodne statek opustit a se všemi se přesunout do blízké vesnice Lučiny, kde prožívá Maděra asi nejšťastnější období svého života, má při sobě milovanou ženu, narodí se mu dvě děti – dcera Ivanka a syn Jíra, stará se o milované koně, dokonce prodávají travní semena do Anglie a nejsou tak závislí na finanční podpoře z okresu. Tím však začínají být trnem v oku okresní správy.

Po smrti Jana Masaryka se Maděra začíná uzavírat více do sebe. Jemu jedinému *to totiž potvrzuje, co převzetí moci komunisty znamená.*⁸⁹ Maděra si byl za války v Anglii s Masarykem blízký. Zde se tak lehce zrcadlí blízký přátelský vztah autorovy rodiny s tímto významným politickým představitelem tehdejší doby. Nedlouho poté již Maděra dostává zprávy o degradacích a vyhazovech z armády i zaměstnání bývalých letců i příslušníků tankové brigády. Mnoho z nich tak raději utíká za hranice státu. Také Maděra se dnem 1. srpna 1949 stává vojínem v záloze (*vzhledem k tomu, že se účastnil války po boku imperialistických armád, není jeho účast považována za účast na protinacistickém odboji, jeho válečná léta nejsou služebně započítávána, jakož i všechna jeho povýšení, a jeho předválečné působení v československé armádě bylo přehodnoceno*).⁹⁰ O Maděru se postupně začíná zajímat také Statní bezpečnost, zjišťují si vše o jeho minulosti a poté, co dostává zprávy o zatýkání svých přátel z RAF, směřuje se se stejnou budoucností a své zatčení statečně očekává se svou rodinou i přáteli na statku v Lučinách.

⁸⁸ Tamtéž, s. 304-305.

⁸⁹ Tamtéž, s. 442.

⁹⁰ Tamtéž, s. 501.

Maděrovo zatčení je datováno dnem 20. 10. 1950, byl převezen do vyšetřovací vazby zvané Domeček pod loretánskými zvony v Praze. Při svém prvním výslechu se pokouší Maděra svému vyšetřovateli nejprve vzdorovat: „*Jste nižší důstojník než já, a bavít se s vámi budu, až si přečtu obvinění a budu u toho mít svého advokáta.*“⁹¹ Při prvním úderu pendrekem dokonce vyšetřovatele přemůže se slovy: „*Ještě jednou se mě dotkni a zabiju tě.*“⁹² Prokazuje tak své hrdinství, poznáváme stejného Maděru, jako na začátku románu, odhodlaného a nebojácného, prosazujícího svou pravdu a své cíle. Tento vzdor se však Maděrovi nevyplatil, hned poté se totiž stává terčem celé skupiny ostrahy s pendrekou. Autor zde popisuje veškeré nesmyslné násilí, které bylo při výsleších použito, a sám je osobně zažil: *Hned od začátku bylo poznat, že bijci své řemeslo skutečně ovládají. Mlátili ho promyšleně a cílevědomě a tak, aby po každé sérii ran byl jen na pokraji mdlob, aby pořád a všechny údery do rozkroku, do slabin, do žeber, do ledvin, do žaludku, do páteře, do kolen, do lýtek a stehen vnímal, aby ho opravdu bolely až na tu krajní mez těsně před ztrátou vědomí.*⁹³ Při dalších výsleších se vyšetřovatelé snažili dohnat Maděru k nesmyslným přiznáním, jaké tajné úkoly dostával od britského královského letectva, s jakou tajnou službou spolupracoval, jeho přímá napojení na tajné skupiny, další členy těchto skupin, apod. Maděra však neustále opakoval, že s žádnou tajnou službou nikdy nespolečnicoval. V prosinci se dostává do vyšetřovací vazby v Bartolomějské ulici, zde výslechy a bití pokračuje, avšak tentokrát se zavázanýma očima, aby Maděra nemohl vnímat, odkud a kdy jaká rána přichází. Na cele se Maděra setkává s bývalým univerzitním profesorem Ladislavem Chvojkem, ten mu radí, aby se přiznal k čemukoliv, jinak jej ubijí. Maděra se nakonec z posledních sil podvolí a přiznává, komu předával dopisy na leteckého maršála a s kým v RAF létal. Jmenoval však pouze ty, o nichž věděl, že již byli také odsouzeni. Před převozem na Pankrác ještě stihne vyjednat pro nemocného profesora Chvojka lékařskou pomoc. *A když škvírou v antonu zahlédl, že profesora přinášejí k zadním dveřím, zaštívalo ho v očích. Nikdy si na pocity vítězství nepotrpěl, ale teď věděl, že na to má právo. A že to je i kousíček štěstí. Ať už za to zaplatil a ještě zaplatí*

⁹¹ Tamtéž, s. 579.

⁹² Tamtéž, s. 580.

⁹³ Tamtéž, s. 580.

cokoliv.⁹⁴ Maděra tak poprvé od svého uvěznění zažívá pocit určitého vítězství a štěstí.

Maděra se poté dostává do pankrácké věznice, zde musí po celé tři měsíce pobytu drát peří. I tak mu cela připadá po všem, co prožil, jako sanatorium: *Všechno bylo zázrak: i okno, jímž bylo vidět ven a které někam vedlo, ať to někam už bylo cokoliv, které – ač zamřížované – se dokonce dalo pootevřít, takže dovnitř vnikal nejen vzduch vonící nebem a městem, ale i zvuky toho města: tramvají, aut i – byť vzdáleně – hlasů lidí.*⁹⁵ Pro vězně bylo již čekání na soud obrovskou úlevou, bez bití a s částečným kontaktem s okolím. Také Maděra mohl konečně napsat domů a přečíst si, co mu píše Ilonka, ta jej dokonce mohla navštívit ještě před soudním procesem, avšak v místnosti s koridorem z husté drátěné sítě, kudy neustále procházel dozorce, takže se ani pořádně nemohli vidět. Návštěva byla velmi krátká, přestože si však nestihli téměř nic říci, oba byli velmi šťastní, že mohli slyšet své hlasy, dodali si tak odvalu do budoucna.

Soud nakonec proběhl velice rychle, Maděra dostal patnáct let za velezradu a špionáž a byl převezen na ústřední lágr Bratrství jedna. Zde se setkává s několika přáteli z Anglie, ti jej seznamují s chodem lágru, což mu velmi pomáhá, je šťastný, že na to vše už není sám.

První šichta v uranovém dole byla pro Maděru pravým peklem: [...] *nemohl popadnout dech, potil se, všechno ho bolelo, a měl nesmírnou žízeň, která ho sváděla napít se vody ze stružky stékající podél kolejí. Odolal tomu jenom proto, že ho kluci upozornili, že napítí ho připraví o zbytky síly, a že navíc je ta voda radioaktivní. Připadal si slabý a nemohoucí, a hlavou se mu začalo míhat, že tohle přece vydržet a přežít ani navzdory důkazům v podobě Francka, Mily a Lojzy (...), kteří tu děsnou práci zvládali, jako by ji dělali odjakživa, nijak je nenamáhalo a nezbavovala energie. Natož humoru, velice podobného tomu, jaký je udržoval v jakéstakés pohodě kdysi velice dávno, když vzlétali do vzdušných soubojů, nebo když čekali na vzájemné návraty.*⁹⁶ Právě takový humor vězňům pomáhal v těžkých chvílích. Kamarádi se tak v lágru vzájemně podporovali také tím, že vtipkovali o i ve vážných situacích.

⁹⁴ Tamtéž, s. 601.

⁹⁵ Tamtéž, s. 625.

⁹⁶ Tamtéž, s. 646.

Také v tomto románu nás autor seznamuje s lágrovskou skupinou sjednávající „spravedlnost“, tentokrát však odlišným způsobem než tomu bylo v povídce *Bumerang* ze sbírky *Šťěstí*. Zde tvoří „černé komando“ skupina kriminálních vězňů (především vrahů), kteří „[...] s požehnáním pánů velitelů čas vod času veme kabely, násady vod krumpáčů a kusy hadic naplněný pískem, a vypravěj se špionům a velezrádcům ukázat, zač je toho loket, protivit se dělnický třídě.[...] A když je moc velká vřava, vletěj do toho bachaři, a koho chytěj, šoupnou do korekce. Akorát s tím rozdilem, že kriminálniky pustěj druhej den, a naši kluci tam zkejsnou nejmíň na deset dní,⁹⁷ jak se dovíme od Maděrových přátel. Autor tak poukazuje na podmínky a vztahy, jaké panovaly v komunistických lágrech. Kriminální zločinci v nich měli jasná privilegia oproti politickým vězňům, jelikož pro dozorce byli právě ti největšími nepřáteli státu, dávali jim to patřičně znát výše zmíněnými způsoby. Toto „černé komando“ také jednou napadlo skupinu bývalých letců v čele s Maděrou, ti však na ně byli připraveni a útok jim vrátili.

Na tomto lágru se Maděra také dovídá o narození svého třetího dítěte, Bohdana. Je sice smutný, že nemohl u této události být, ale díky přátelům také bere s humorem fakt, že jeho dítě je vlastně „pohrobkem“.

Roku 1953 umírají Stalin i Gottwald a političtí vězni tak očekávají amnestii, ta jim však udělena není, nastávají však různé přesuny vězňů a Maděra se dostává na tábor Svatopluk u Ostrova nad Ohří. Vypravěč tento lágr popisuje jako lidštější, je zde lepší strava, také návštěvy probíhají jinak. Maděra je u vytržení z toho, že se s Ilonkou mohou držet za ruce a také je mu povoleno vlastnit fotky svých dětí, které mu Ilona při návštěvě přinesla. Po návštěvách však prožíval Maděra obrovské krize, stýskalo se mu více, chtěl vědět, co se děje na statku, chtěl obejmout své děti, ty pocity jej doslova mučily, ale s kamarády se vždy navzájem podrželi. Na Svatopluku mohl také alespoň častěji psát domů i dopisy dostávat.

V květnu 1955 se Maděra dostává na tábor Vojna. *Zase nevěřil svým očím. Baráky opentlené záhonky květin, fotbalové hřiště s opravdickými brankami, mezi baráky kosený pažit, do něhož byla slast si lehnout. Do myšlenek se mu zase nutila – seřazena do jakési stupnice – srovnání všech vyšetřovacích i nápravných institucí, jimiž už prošel. Pokaždé to bylo o několik stupínek výš. Ted' však o celé schodiště.*

⁹⁷ Tamtéž, s. 653.

*Prázdninová osada. Po šichtě si na lágru dělal každý, co chtěl. Bachaře skoro nevidět.*⁹⁸ V šachtách však naopak panovaly vůbec nejtvrdíší poměry a nesmyslné normy. Na Vojně však Maděra nestrávil příliš moc času, opět byl přesunut, a to na Bytíz. Zde zažívá odhalení Stalinova kultu osobnosti a také veřejné oficiální přiznání, že v Sovětském svazu byli ve stovkách koncentračních táborů desetitisíce politických vězňů. Při práci se Maděra otráví stělnými zplodinami a na rok se dostává k povrchovým tesařům, jelikož nesmí fírat.

V květnu roku 1960 je Maděra amnestován, při odchodu však všichni zjišťují, že nejsou tak úplně amnestováni, ale podivně trvale podmíněčně propuštěni. I přesto odmítnou podepsat písemné prohlášení, že o svém věznění nebudou pod hrozbou trestu nikde mluvit. I v tomto případě získává plnou podporu své ženy, stejně jako ji získal Jiří Stránský od své rodiny. Maděra po propuštění necítí nenávisť, ale především úlevu a štěstí, přestože sám cítí, že úplně osvobozen ještě zdaleka není.

Po návratu domů do Lučin se mnoho věcí jak pro Maděru, tak pro ostatní změnilo. Maděra si musel začít opět zvykat, že již nemá pevný režim, nemusí se nikde hlásit svým vězeňským číslem, nemusí sfárávat do dolů, apod. (Začlenění zpět do společnosti po vězeňské zkušenosti jsme se již věnovali při analýze povídky *Apartmá* z prozaické sbírky *Štěstí*). Maděra poprosil všechny na statku, aby mu tykali, na vykání byl po deset let zvyklý pouze od dozorců, s kamarády si tykali, nechtěl tedy, aby mu vykání připomínalo tyto lidi. Také nechtěl již být pro ostatní šéfem, neboť si žádným šéfem nepřipadal být. Pro ostatní to však neznamenalo jeho hodnost, ale něco jako jméno či znamení úcty. Museli si tedy také zvyknout. *Nejdřív na to, že není Velký Šéf. Alespoň takový, jakého si vymysleli. Nemohli tušit, že přijde ostýchavý šedovlasý člověk opatrně se radující z každé maličkosti, spíš se vyhýbající než družný, děkující téměř i za pozdrav, neustále se jakoby zasněně usmívající, málomluvný, pracovitý tolik, že se o něj málem báli. Museli se navzájem hlídat, aby na něho chvílemi necivěli. Mimoszemšťan.*⁹⁹ Maděra se seznamuje s manželkami kovbojů i ostatních nových pracovníků statku a také se svými vlastními dětmi, pro něž byl po těch deseti letech v podstatě naprosto cizím člověkem. Projde také lékařskou prohlídkou, při které je zjištěna velmi nízká hodnota tlaku a až šokující krevní obraz. Měl o dvě stě tisíc červených krvinek méně, než byla spodní hranice

⁹⁸ Tamtéž, s. 706.

⁹⁹ Tamtéž, s. 725.

únosnosti, což bylo způsobeno devítiletou prací v radioaktivním prostředí a také otravou střelnými zplodinami. K uzdravení mu měla pomáhat syrová játra, tzv. elixír života, namíchaný z půllitru červeného vína, jednoho syrového vejce, lžící medu a půlky citronu. (Tento „elixír“ dostal po návratu z vězení autor Jiří Stránský, jedná se o starý babský vyprošťovací recept, který i jemu velmi pomohl při zotavování). Dalším vydatným lékem pak byli pro Maděru samozřejmě koně. Zanedlouho již bylo na statku vše jako dříve a Maděru tento život rychle uzdravil. Přesto byl stále poměrně uzavřený do sebe a nejraději trávil svůj čas s koňmi, kterým nemusel nic vysvětlovat a na nic odpovídat. Svě desetileté minulosti se samozřejmě nikdy nezbavil.

V období pražského jara Maděra nevěřil v lepší zítřky. Tvrdil, že „[...] *demokracie s komunistama jako šéfama není demokracie.*“¹⁰⁰ Měl pravdu. Po srpnu 1968 byl opět několikrát pozván k výslechům, Státní bezpečnost jej nutila podepsat spolupráci, což neustále odmítal i přes veškerá vyhrožování pronásledováním jeho rodiny a celých Lučin, i jeho zatčením. I zde znovu Maděra projevuje statečnost a neústupnost. Překvapivě však odmítá podepsat také Chartu 77. Jeho důvody jsou ale pochopitelné, nelíbí se mu, že ji podepisuje velké množství bývalých komunistů, kteří dříve schvalovali to, co se provádělo jemu a dalším. Také si byl jistý, že by toho komunistická strana využila ve svůj prospěch a prohlašovala, že je Charta spojená s kriminálními živly.

S rokem 1989 přichází velká změna v Maděrově chování. Po několika demonstracích, o nichž slýchá, již začíná pociťovat změnu. U výslechů se policistům vysmívá, v žertu jim nabízí, ať jej klidně znovu zavřou a sami se tak zesměšní tím, že zavírají staré dědky. Maděra byl najednou *vzpurný, málem ukecaný, a všechny neustále přesvědčoval, že cítí v kostech veliký třesk, o kterém byl celá léta přesvědčený, že se ho nedožije.*¹⁰¹ V tyto chvíle zcela oživil a omládl. Po revoluci a nástupu demokracie se před Maděrou konečně otevřel svobodný život bez výslechů a neustálého strachu. Roku 1994 je stejně jako ostatní bývalí letci jmenován generálem, ceremoniálu se však neúčastní, neboť celou situaci považuje za nesmyslnou. Alespoň však poslal prezidentovi děkovací dopis. O rok později se připravuje velká aukce koní spojená s oslavou Maděrových osmdesátin. Maděra není

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 746.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 826.

z takové ceremonie příliš nadšen, ale je rád, že se setká s celou svou rodinou i všemi přáteli, také se velmi těší na aukci.

Jak bylo zmíněno výše, během celého příběhu vidíme několikrát změny chování i charakteru Maděrovy postavy. Vzhledem k tomu, že známe jeho minulost a vlastně také přítomnost románového dění v průběhu padesáti let, můžeme usoudit, že nás často jeho jednání i myšlení poněkud zaskočí. Je tedy těžké jednoznačně určit, zda se jedná o postavu-definici či postavu-hypotézu podle typologie Daniely Hodrové. Jako hrdinný letec za války, statečný vězeň komunistického režimu a také „koňák“ milující koně více než lidi je pro nás spíše postavou-definicí, avšak jako člověk částečně rezignující několikrát na své cíle a vnitřní zásady, stává se také postavou-hypotézou.

Příběh je nám vyprávěn převážně prostřednictvím personálního vypravěče, ztotožňujícího se právě s postavou Antonína Maděry. Téměř vše tedy vnímáme skrze Maděrovy myšlenky a vidění. Časté jsou tak v příběhu vnitřní monology i polopřímé řeči postavy. Dále se v části *Aukce* vyskytuje také autorský vypravěč, jenž nám zprostředkovává to, co se děje na statku v době Maděrovy nepřítomnosti, objasňuje nám rodinné vazby Maděrových přátel a jejich pocity při přípravě závěrečné oslavy a aukce.

3.2.1.2 Ilona Maděrová

Hlavní vedlejší postavou příběhu je Ilona, nejprve Dučanová, po svatbě pak Maděrová. Ilona zprvu působí na Maděru jako Maďarka – *vlasý, oči, obočí, všechno černé a asi taky ještě přibarvené, broskvová pokožka, již bylo dost, [...] měla hezké dlouhé nohy, bylo příjemné se na ty nohy dívat...*¹⁰² Sama později přiznává, že pochází z Bratislavy, ale maďarskou krev v sobě má také. Maděra se rychle do její krásné slovenštiny zamiluje, její řeč se mu vybavuje v těžkých chvílích vězeňského života, po návratu ji požádá, aby na něj stále mluvila jen slovensky, přestože ona sama už kvůli dětem hovořila převážně češtinou.

¹⁰² Tamtéž, s. 93.

Ilona pracuje ve Štěpánu nejprve jako kadeřnice, později dochází na velkostatek dělat hospodyní, tou zůstane i po svatbě s Maděrou, stará se o všechny na statku, vaří jim, uklízí a pomáhá také s dobyt看em.

Ilona je rázná žena, s přirozenou autoritou i vůdcovskými dovednostmi, statek tak částečně řídí spíše ona než Maděra nebo někdo jiný. Je také velmi přátelská a naslouchavá, poradí jiným s problémy. S vlastními problémy se nemaže a až příliš rychle dokáže vše vyřešit, což nám může připadat až přehnaně nereálné.

Při jedné z projížděk na koni s Maděrou ji okouzlí okolí opuštěného statku v Lučinách, právě díky tomu se zde po přestřelce ve Štěpánu, při níž je Ilona postřelena, všichni přestěhují.

Při Maděrově zatýkání se s ním vědomě rozloučila už v pokoji, nechtěla se loučit před očima státní bezpečnosti, chytře také poznamenala: „*Náš smútok je ích radosť...*“¹⁰³ Hned po zatčení se Ilona vydává úplně sama na Krajský sekretariát, kde již působí František Brabenec jako krajský tajemník strany, a žádá jej o pomoc.

Během Maděrova vyslychání je Ilona nabádána Státní bezpečností, aby se s manželem pro své vlastní i pro dobro dětí rozvedla. Ilona rázně odvětí pouze: „*To je všetko? Lebo ešte niečo?*“¹⁰⁴ V tomto je po celou dobu neoblomná a silná. Přesvědčit se i přes výhružky nedala a nikdy se s Maděrou nerozvedla.

Také při první návštěvě Maděry ve vazební věznicí a při soudním procesu je vyličena jako pevná a nerozhozená, ani po vyřčení rozsudku neprojeví svému okolí žádnou slabost. Pouze při jeho odvedení ze soudní síně naznačí polibek.

Během Maděrova věznění Ilona řídí chod statku, nadále se stará o všechny. K tomu v podstatě sama vychovává své tři děti, které zůstaly bez otce. Po celou dobu stojí pevně na nohou a díky tomu nemá statek ve směru organizačním žádné problémy. Po Maděrově návratu však postava Ilony lehce ustupuje do pozadí, je vyobrazena především jako žena podporující svého muže ve všech jeho rozhodnutích.

¹⁰³ Tamtéž, s. 581.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 622.

Ilonu můžeme označit jako postavu-hypotézu, neboť neznáme důvody jejího jednání, nevíme, jak se vlastně stala takovouto ráznou a silnou osobností, také její minulost nám není v románu jednoznačně ozřejmána.

3.2.1.3 František Brabenec

Další důležitou vedlejší postavou románu je František Brabenec, nejprve starosta Svatého Štěpána, později krajský tajemník komunistické strany. Právě on nabídne Maděrovi dekret na velkostatek po Kučerových. Brabenec je popsán jako *malý, přitloustlý, připlešatělý, kdysi asi ještě tlustší, protože na něm šaty plandaly, límeček nad velikánským uzlem zvrásněné kravaty měl zapnutý až někde na krční jamce, ale nic z toho nevadilo, ze všeho nejdůležitější byly veliké, udivené a hlavně bled'ounce a čistě modré oči jak oči všech těch andělů z malůvek nad manželskými postelemi.*¹⁰⁵

Brabenec v minulosti zažil výslechy gestapa, koncentrační tábor, pochod smrti i partyzánské odboje. Přestože byl komunistou a věřil v naprosto jinou ideologii než ostatní ze statku, byl vždy jejich blízkým přítelem.

Roku 1950 se stává vedoucím tajemníkem krajského výboru komunistické strany, avšak Lučiny stále občas rád navštěvuje. Když jej po zatčení Maděry přijde Ilona požádat o pomoc, aby nějak v jeho případě zasáhl, nezmůže se téměř na nic. Jednak proto, že tak vysoké pravomoci nemá, jednak také proto, že si vlastně nebyl jistý, zda je Maděra opravdu tak nevinný, což se shodovalo s jeho ideologickými postoji: *„Tonda je bezvadnej chlap a já si ho vždycky vážil. Fakt... Ale víš ty, co všechno jim tam za těch pět válečnejch let vtloukli do hlavy? Mě jako Frantu Brabence měl určitě rád. Ted' ale upřímně: měl mě taky rád jako komunistu? Hm? No vidíš...“*¹⁰⁶ Přestože Maděrovi nemohl nijak pomoci, snažil se alespoň držet ochrannou ruku nad Lučinami, jak to jen šlo. Po návratu Maděry z lágru se mu přijede osobně omluvit, ale je to spíš zbabělecká omluva, aby si vyčistil svědomí.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 81.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 585.

Sám tvrdil, že jeho jediní kamarádi, které kdy měl, potkal buď v koncentráku, nebo na statku, bral tedy jako svou povinnost začít znovu s Maděrou zadobře.

Brabenec se velmi aktivně zapojí do pražského jara, také po srpnu 1968 se zbaběle neskrývá, ale hovoří do rádia i televize. Poté dobrovolně odchází ze všech svých stranických funkcí a vrací se do Lučin jako obyčejný pracant. Roku 1979 pak Brabenec umírá, jeho smrt zasáhne všechny, ale především Maděru s Kandou, neboť s ním umírá také kus jejich paměti.

Brabence považujeme v příběhu za velmi specifickou postavu. Z počátku je přesvědčeným a věrným komunistou. I přesto si vybuduje velmi blízký, téměř až rodinný vztah s lidmi ze statku, přestože jejich ideologie je zcela odlišná. Brabenec má velmi přátelskou, mírnou i hodnou povahu, také proto, co vše si prožil za války, působí na nás jeho sympatie s komunistickou ideologií až poněkud zvláště. Jeho jednání a povaha se v průběhu příběhu také změní. Ač z počátku působí lehce jako zbabělec, dokáže pomoci v těžkých chvílích, po pražském jaru pak dokonce můžeme jeho chování vnímat jako hrdinské. Z těchto důvodů tedy označíme Brabence jako postavu-hypotézu.

3.2.1.4 **Martin Kanda**

Další důležitou vedlejší postavou románu je Martin Kanda. Poprvé se s ním Maděra setkává poté, co jej přivedou kovbojové na náměstí ve Svatém Štěpáně, Kanda mu z lasa pomůže a kovboje za jejich počin pořádně seřve.

Kanda je popsán takto: *Vybledlé a potřhané nafialovělé tričko, plátěné kalhoty zašlé špínou i dlouhým nošením, uzle svalů na pažích i krku, opálených do šedohněda. A nad tím jadranská tvář s havraními vlasy spadajícími do čela.*¹⁰⁷

Kanda se Maděrovi hned omlouvá a přiznává, že se mu celá ta parodie na kovboje vůbec nezamlouvá. Sám s těmito kluky pracuje na statku a pomáhá se sháněním dobytka. Poté, co převezme statek Maděra, Kanda mu pomáhá a seznamuje jej se svým životním osudem, který si však poněkud poupraví, a také s životy kovbojů.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 80.

O sobě tvrdí, že je obyčejný kluk z Vysočiny a do tohoto pohraničí přišel proto, že už nedokázal hospodařit na malém statečku se svou rodinou, navíc toužil po nějakém dobrodružství. Hned po první přestřelce na statku však Maděrovi přiznává, že je vlastně policajt a ve Svatém Štěpánu hledá gestapácký archiv. Ten nakonec objeví ve studni pod velkostatkem. Kanda se k policii nakonec nevrací a zůstává s ostatními na statku.

Během Maděrova věznění příliš Ilonce nepomáhá, spíše propadá alkoholu, avšak na statku si svou práci odvádí tak, jak má. Po jeho návratu je ale první, kdo jej na statku přivítá s úsměvem a jedním jediným slovem: „Blboune.“ Tuto nadávku na statek přinesl sám Maděra, Kanda ji zde udržoval za doby jeho nepřítomnosti. Považoval ji spíše jako blízký vztah k někomu, než přímou nadávku. Od šedesátých let však postava Kandy ustupuje úplně do pozadí.

Kanda je popisován jako téměř nemluvný, tichý introvert, který se rozhodně nesvěřuje se svými tajemstvími, vše si nechává pro sebe. I přesto si stihne s Maděrou vybudovat velmi blízký a pevný přátelský vztah, jeho zatčení však bere také jako své osobní selhání. Sám by šel nejraději sedět místo něj. Nejspíš proto se tak utápí v alkoholu. Kanda je však dobrý pracant, síly má na rozdávání a při dřívějších těžkých chvílích vždy dokázal pomoci a zúročil tak své policejní dovednosti. Vzhledem k těmto okolnostem označíme Kandu za postavu-hypotézu.

3.2.1.5 Kovbojové

Důležitými postavami románu jsou také kovbojové, tedy parta osmi chlapců, vycovaných westernovými rodokapsy, kteří přišli do českého pohraničí zažít podobná dobrodružství, plná přestřelek, koní a zemědělských zvířat. Vypravěč popisuje Maděrovými myšlenkami kovboje následovně: *Něco mezi opravdovými kauboji, jak je viděl na základně v Texasu, kauboji z filmů a rodokapsů, a trempy, jak je kdysi vídal při cvičení u Sázavy. Širáky, i když všelijaké, kostkované košile, na nohou německá bagančata, do nich zastrkané kalhoty, na sedlech stočená lasa, a koně i oni ověšení všemi možnými zbraněmi, od německých parabel přes jeden*

*americký kolt až po samopal. Přes nosy a ústa šátky.*¹⁰⁸ Navzájem se oslovovali přezdívkami, inspirovanými právě rodokapsy, a to podle vzhledu či svých vlastností, jako Cassidy, Pýt, Smájl, Jerry, Kérly, Harry, Bill a Franta – ten nechtěl být kovbojem, tedy obyčejným honákem, jeho hrdinou byl spíše d'Artagnan ze Tří mušketýrů a s plány na vysokou školu měl vyšší cíle než se jen prohánět na koni po „divokém východě“.

O kovbojích se Maděra dozví od Kandy: *„Původně jich sem přišlo šest. Ty přivedl Cassidy. Až na něj byli snad všichni uprchlíci ze školních brigád, Franta se přidal až tady, a toho posledního, toho přitloustlýho, sem dovezl takovej dost nóbl tatínek, aby se tu prej otrkal. A Cassidy brzy poznal, že na ně nikdo nemůže, když držej pohromadě – brigádníci jsou preferovaný a skoro posvátný. Nejsou to zlý kluci, ...“*¹⁰⁹

Kovbojové nejprve Maděru jako svého „velitele“ neuznávají, když však uvidí, co vše dokáže s koňmi a také se dozví o jeho hrdinství ve válce, v jejich očích okamžitě vzroste a hned se pro ně stane uznávaným, nebo až skoro uctívaným, šéfem. Chlapci opravdu prožijí s Maděrou na statku dobrodružství hodné rodokapsových příběhů, po přesunu do Lučin se pak z mladých kovbojů stávají muži, kteří jsou silnou oporou pro Ilonku během Maděrova věznění. Někteří vystudují vysoké školy (například z Billa se stane lékař, ošetřující také Maděru po jeho návratu z vězení, z Harryho veterinář, nebo z Kérlyho filmař, v Lučinách natočí několik svých dokumentů). Společně na statku čelí hrozbám ze strany Státní bezpečnosti.

V části *Aukce* jsou nám poněkud složitě nastíněny jejich životní osudy, rodinné vazby apod. Všichni se pak společně sejdou při oslavě Maděrových osmdesátin, až na Cassidyho, jenž v příběhu tragicky zahynul. Jeho smrt všechny velmi poznamenala a v závěru je na něj několikrát vzpomínáno.

Kovboje můžeme označit jako postavy-hypotézy, jejich přerod z dobrodružstváchtivých kluků na uvědomělé, starostlivé muže je poněkud rychlý a nečekaný, neznáme důvody jejich jednání a chování, vzhledem k tomu, že nenahlédneme detailněji do jejich vědomí a myšlenek, jsou nám tak zatajeny jejich skutečné charakterové vlastnosti.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 77.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 104.

3.2.1.6 Další postavy

V tomto téměř devítisetstránkovém románu se vyskytuje obrovské množství více či méně důležitých epizodních postav, z nichž ještě některé zmíníme.

K dalším kladným postavám příběhu patří Imra Dóbay, cikán, jenž hledal ve Svatém Štěpánu s celou svou rodinou nějakou práci. Dóbay sice přichází ve vojenské uniformě, avšak Maděrovi přiznává, že celý jeho rod se odnepaměti zabýval jen koňmi a on by v tom na statku rád pokračoval, jeho rodina je tak velmi vítána a vlídně přijata. Imra se při Maděrově věznění stává další obrovskou podporou pro Ilonu.

Putna je jednou z prvních postav, s níž se Maděra setkává při svém příjezdu do rodné vsi, v té době předseda národního výboru v městečku Kolářově, později se stává předsedou ve Svatém Štěpánu po odchodu Brabence. Putna dokáže sehnat i zařídit cokoliv, je vyobrazen jako člověk, který má dobrý čich na lidi i dění. Pro Maděrovu rodinu je po celou dobu dobrým přítelem a pomáhá jim v těžkých chvílích.

Velmi specifickou postavou je pak Jana, manželka kovboje Jerryho. Z Jany byla zpočátku poměrně nadšená svazačka a vyznavačka komunistické ideologie, v roce 1968 však podporovala pražské jaro a socialismus „s lidskou tvář“ . Po srpnu raději utekla i s dětmi do Francie, brzy se však vrátila zpět, jako jedna z prvních podepsala Chartu 77, mnohokrát byla vyslýchána, několikrát také zatčena a v roce 1989 se účastnila všech demonstrací, také se zasloužila o to, aby se všude vědělo o masakru při listopadové studentské demonstraci.

Důležitými epizodními postavami jsou také Maděrovi kamarádi z války, s nimiž se opět setkává v lágru – Francek, Míla, Karel a Lojza. Vzájemně se zde mezi sebou podporují a nešetří humorem, aby si tyto těžké chvíle alespoň v rámci možností zpříjemnili.

3.3 *Přelet*

Zárodky příběhu románu *Přelet* vznikaly již v 70. letech ve vyšetřovací vazbě v Ruzyni, avšak dokončen byl až na přelomu nového tisíciletí a vydán v roce 2001. Kniha bývá označována jako román, ale co do rozsahu také jako novela (takto ji pojmenovává v doslovu knihy také Jan Lukeš). Vzhledem k poměrně složité a mnohavrstvé dějové linii volíme raději označení román.

Titul románu označuje jakýsi metaforický přelet nad krajinou celého života hlavní postavy, padesátiletého diplomata Jana Paříka, odehrávající se v období od 2. světové války až po 90. léta. Velmi důležitou dějovou linii příběhu tvoří generační příbuzenské vztahy, které vždy byly pro Stránského stěžejní především v jeho osobním životě, často je tak vkládá také do svých vyprávění, což částečně dokazuje již v románu *Zdivočelá země*, plně je pak zúročí v pozdějším románu *Oblouk*.

Hlavní postava Pařík tedy prostřednictvím personálního vypravěče bilancuje svůj dosavadní život, ve vzpomínkách se vrací k důležitým mezníkům naší historie, jež jeho osud značně ovlivnily, tedy především válka, stalinismus padesátých let, obleva šedesátých let, normalizace a nástup demokracie. *To vše opravdu v „přeletu“, v subjektivně viděných konturách jednoho konkrétního života, ale přesto v logice dějin, lidských charakterů i citů leckdy překvapivě komplikovaných a znova a znova excitovaných.* (Doslov Jana Lukeše)¹¹⁰

Hlavní tematickou složku příběhu tvoří složitý a silný vztah hlavní postavy a jeho sestry-nesestry Marianny a také svoboda. S vězeňským tématem se zde již seznamujeme pouze okrajově, a to s příběhem rodinného přítele Sojky: *„Pan Sojka se nedávno vrátil z vězení, kde byl devět let. Vlastně to nebylo vězení, ale koncentrační tábor jako měli Němci, a tam sedm a půl roku fáral hluboko pod zem a s tisícema jiných tam dobejval uran pro sovětský atomový bomby. Pan Sojka seděl za to, že za války jako letec mimo jiný bojoval v letecký bitvě o Anglii. Když ho zavřeli, tak jeho ženu, která je Angličanka, vyhostili i s jejich dětma do Anglie...“*¹¹¹

¹¹⁰ STRÁNSKÝ, J. *Přelet*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2001, s. 123.

¹¹¹ Tamtéž, s. 109.

Tento kratičkový příběh nám tak částečně připomíná osudy Antonína Maděry v románu *Zdivočelá země*.

3.4 *Tichá pošta*

Prozaická sbírka *Tichá pošta*, vydaná roku 2004, obsahuje čtyři povídky odehrávající se v období 2. světové války, v padesátých letech i v současnosti – *Tichá pošta*, *Zelenohotská Venuše*, *Piknik* a *Rozhovor*.

3.4.1 Povídka *Tichá pošta*

Příběh povídky *Tichá pošta* se odehrává v Krkonoších, respektive v oblasti Sudet roku 1945. Dvě německé děti zde na procházce objeví zraněného francouzského parašutistu Pierra. Díky soudržnosti německých a českých dětí i jejich rodičů se podaří Pierra dopravit až k území, kde již ustupují němečtí vojáci před ruskými tanky. Parašutista je tedy zachráněn díky náhodně vzniklé organizaci malých dětí, které si Pierra postupně předávaly a staraly se o něj cestou na české postupně osvobozované území. Posledním dítětem, jež dovede Pierra až do cíle, je Čech Jožka Vičan. Závěr tak patří právě jeho úvaze a vlastně i hlavní myšlence příběhu: *A že už vždycky, kdykoliv si na to dětství vzpomene, se mu nejdřív ze všeho vybaví uszléná tvář Pierra. Francouze Pierra, který na sklonku druhé světové války spojil desítky, ne-li sta dětí do tiché a tajné armády, kterou nic neporazilo...*¹¹²

V doslovu povídky se prostřednictvím Jiřího Stránského dovíme, že mu tento příběh vyprávěl jeho spoluvězeň Vašek Vičan, otec Jožky. Zakládá se tedy na skutečné události. Pierre se později stal ve Francii plukovníkem na ministerstvu obrany, odkud podporoval organizaci s názvem *Tichá pošta*, jež umožňovala uprchlíkům z totalitních zemí uchytit se ve svém novém domově.

¹¹² STRÁNSKÝ, J. *Tichá pošta*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2004, s. 42.

Hlavním tématem povídky je soudržnost a ochota pomoci a spolupráce sudetských občanů, přestože šlo o dva národy, z nichž jednomu v závěru války hrozila ne právě šťastná budoucnost. V Krkonošské pohraniční oblasti neměli Němci důvod se s Čechy nenávidět. Panovaly zde tak přátelské vztahy, díky nimž se také dostalo pomoci zraněnému.

3.4.2 Povídka *Zelenohotská Venuše*

Příběh povídky *Zelenohotská Venuše* se odehrává po revoluci v pohraničí, v blízkosti bývalé vesničky Zelená Lhota, která byla po válce srovnána se zemí, neboť právě tudy kdysi utíkali lidé přes hranice. Na tomto místě skupina studentů – archeologů v čele s vedoucí učitelkou Veronikou Kunešovou, přezdívanou Venuše (podle té Věstonické), zahájí svou praxi v hledání vykopávek. Hlavní postava příběhu, student Štěpán Kroupa, vymyslí na Kunešovou, s níž na katedře poněkud nevychází, vtípek v podobě vlastní, z hlíny vyrobené Venuše, kterou skryje v oblasti těchto vykopávek, a těší se na pozdější ověřování její pravosti.

Štěpán se však na vykopávkách seznámí s rodinou Kunešové, zjistí, že jejím otcem je bývalý spoluvězeň Štěpánova otce z lágru. Jde o postavu, s níž jsme se seznámili ve sbírce *Štěstí*, respektive v povídce *Játra*. Kunešová je dcerou Radka Musila a Květy, kteří se během Radkova věznění seznámili na haldě. Poté, co si Štěpán vyslechne několik Radkových lágrovských historek, rozhodne se Kunešové ke svému vtípku přiznat se slovy: „*pan Musil mi připomněl, co říkává můj táta: že jako prvního sežere pomsta toho, kdo ji kuje... A nenávist taky.*“¹¹³

Touto myšlenkou se řídili asi všichni členové spolku bývalých muklů. Kdyby po návratu z vězení cítili jen nenávist a snažili se o pomstu, nejspíš by dnes jejich život vypadal úplně jinak, než úsměvným vzpomínáním na sice krutý život, avšak s podporou dobrých přátel. Za hlavní téma této povídky tak můžeme považovat odpuštění, dále také vzpomínky na muklovský život a přátelství.

¹¹³ Tamtéž, s. 70.

3.4.3 **Povídka *Piknik***

V této povídce se skupina bývalých politických vězňů rozhodne ke čtyřicátému výročí svého propuštění uspořádat piknik v oblasti Jáchymovska, kde se nacházelo hned několik pracovních táborů. Setkáme se zde s mnoha postavami celé prozaické sbírky *Štěstí* a také předchozích dvou povídek – Luboš Příhoda, Radek Musil, František Kroupa, Jarda Svoboda, Imra, Míra, Vašek, Jíra, a další. Na piknik s nimi vyráží i jejich rodiny, i když ne zrovna s nadšením, spíše jako podpora. Zjistíme, že někteří muklovští kamarádi jsou již po smrti, např. Míla, Medicinbal Franta, a mnoho dalších. V povídce je na ně i na různé zážitky z lágru vzpomínáno. Těmito vzpomínkami je nám tak jednoduše zrekapitulován život politického vězně v pracovním táboře (tresty, korekce, práce v dolech, nepoživatelné jídlo, tvrdý režim, apod.).

V příběhu nejsou rovněž opomenuty také rozvětvené rodinné generační vztahy všech těchto bývalých muklů. Kromě vzpomínání tak můžeme za důležité téma povídky označit pevné rodinné vazby a rodinnou soudržnost.

Dokončení povídky je datováno dnem 18. 1. 2004 a o deset let později byl na její motivy natočen stejnojmenný film (režie: Hynek Bočan, scénář: Hynek Bočan a Jiří Stránský).

3.4.4 **Povídka *Rozhovor***

Jak název napovídá, celá povídka se odehrává formou rozhovoru. Jedná se o rádiové interview mezi dvěma bývalými politickými vězni, moderátorem Lubošem a jazzovým pianistou Jiřím Hembergrem. Pořad, do něhož se tento rozhovor natáčí, má příznačný název *Nezapomínejme*. Jiří v něm vypráví svůj životní příběh vězně, jak a proč byl zatčen, ve kterých věznicích a pracovních táborech vykonával svůj trest, o tom, jak jeho manželka s dětmi emigrovala do Spojených států a s Jiřím se rozvedla, o svém propuštění, jak jej Státní bezpečnost nutila ke spolupráci, posléze o dřevorubecké práci v českém šumavském pohraničí, kde docházelo v totalitním

období k pašování lidí přes hranice, při práci zde byl zatčen podruhé. Nakonec také líčí svůj hudební život v současnosti.

Jedná se tedy o rekapitulaci života jazzového hudebníka, jenž však nevyhovoval režimu, a jeho kariéru tak přesešla bolševická třídní nenávisť.¹¹⁴ Důvod, proč je tento rozhovor pouštěn do rádia nám autor v povídce pojmenuje přímo: *ani náš národ si nemůže dovolit přepych zapomínání*.¹¹⁵ Hlavní myšlenkou tohoto tvrzení však není vzpomínání s nenávisť a touhou po pomstě, ale jak již bylo napsáno v povídce *Zelenohotská Venuše*, s odpuštěním a pozitivní myslí.

3.5 *Stařec a smrt*

Novela *Stařec a smrt* je datována dobou vzniku od podzimu 2006 do 6. května 2007, ve stejném roce pak byla také vydána.

Příběh novely se odehrává v autorově současnosti, hlavní postavou je jednadevadesátiletý Vilém, jenž bilancuje svůj dosavadní život, vzpomíná a hodnotí. Jeho žena Milka před třemi roky zemřela, avšak Vilém si s ní stále v duchu povídá, vše s ní rozebírá a poslouchá její názory. Milka vystupuje v příběhu jako rádce, nebo téměř jako Vilémovo svědomí. Vilém je rovněž bývalým letcem RAF (jako Maděra ve *Zdivočelé zemi*) a politickým vězněm, ve svých vzpomínkách se také vrací do tohoto období, jedním z témat je tak opět kamarádství a solidarita ve vězeňském prostředí. Mnohem výraznější téma však nacházíme v celoživotní manželské lásce, jež neskončila ani smrtí. Smrt je také jedním z hlavních témat příběhu, důležité jsou i příbuzenské vztahy a řešení rodinných problémů.

Vilém v závěru novely umírá také, jeho milovaná vnučka Anička však přebírá jeho schopnost, když po jeho smrti slyší v duchu jeho hlas.

V novele zaznějí jména známých spisovatelských osobností jako Zdeněk Rotrekl či Karel Pecka, stejně tak i slavných televizních osobností, což celému příběhu dodává ještě více na skutečnosti.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 154.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 154.

Inspirací pro vznik této novely byl příběh Stránského kamaráda, ale také vlastní Stránského životní osudy.

3.6 *Oblouk*

Román *Oblouk* zaznamenává osudy několika generací dvou rodů – Kohalských a Rommů, jejichž život značně ovlivnily kruté dějiny 20. století, tedy především dvě totality, vládnoucí v naší zemi téměř padesát let. Celý příběh má však počátek již na sklonku 19. století. Jiří Stránský zde také zachycuje životní příběhy svých spoluvězňů, dokonce i vlastní rodiny. Mezi zcela fiktivní postavy jsou tak vsazeni skuteční lidé, kteří ovlivnili život Stránského.

Datace a lokalizace sepsání románu je v knize označena od května 2007 do července 2009 v Praze, avšak sám Stránský v úvodu celé knihy sděluje, že příběh sepisuje již od doby, kdy začal s psaním, což souvisí také s jeho prvním dílem, jenž vytvořil ve svých sedmnácti letech (šestisetstránkový román *Rommové*) a obsahoval v podstatě vše, co kluk v takovém věku nosí v hlavě. Stránský v tomto úvodu píše: *Něco budu vyprávět, na něco si přizvu svědky, něco vyhrabu ze všech možných záznamů včetně těch, které jsem ilegálně posílal z lágrů, i těch ze skříňně kostlivcovy, jak se říká. Až po dobová sdělení ať už kronikářská či novinářská, ale i ta z konečně z konečně otevřených svazků STB či vojenské kontrarozvědky. Taký mám nasbírané nejen výroky, ale i postoje všech možných politiků, ale i nikým neomezovaných (neboť se omezit ani nenechají) svobodných duchů.*¹¹⁶ V závěru tohoto úvodu ještě Stránský dodává to, co již bylo několikrát zopakováno v předchozích dílech: *Dlouhé roky věznění mě jednou provždy odnaučily touze se mstít, nenávisti... rád bych, aby tahle kniha byla spíš aktem snášenlivosti než ukazujícím a obviňujícím prstem.*¹¹⁷

Tematickou rovinu tohoto románu tvoří především propletené generační rodinné vztahy mezi těmito rody, dále také dobrodružství či tragické příběhy a samozřejmě silné a dojmavé milostné vztahy, to vše na pozadí historických

¹¹⁶ STRÁNSKÝ, J. *Oblouk*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2009, s. 10.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 11.

souvislostí, především ovlivněným nacistickým a komunistickým totalitním režimem.

3.7 *Tóny*

Příběh novely *Tóny* byl sepsán roku 2011, tedy v době Stránského osmdesátin a rok po smrti Stránského ženy Jitky, tato kniha je proto věnována jí.

Novela je spjatá s povídkou *Rozhovor*, v *Tónech* totiž během povídání slavného skladatele se svou vnučkou, mladou klavíristkou, vzniká společná práce ke zhudebnění tohoto *Rozhovoru*. Jde tak o vytvoření hudebního podkresu ke čtenému monologu příběhu právě této povídky: „*Až si to přečteš, zachce se ti to hrát. Jako mně se okamžitě zachtělo na to složit muziku. Pokud se mi ovšem povede – občas se mi to skládání zastaví uprostřed taktu. Chci to napsat jako klavírní melodram s malým komorním orchestrem a nanejvýš se saxíkem nebo s klarinetem...*“¹¹⁸ V knize se také nachází přímo citované pasáže povídky *Rozhovor*, které skladatel poslouchá, aby k nim mohl postupně hudbu vytvářet.

Svým stylem vyprávění se novela velmi podobá knize *Stařec a smrt*. Hudební skladatel zde rovněž rekapituluje svůj život, ovlivněný historií 20. století, vzpomíná na období nacistické okupace, komunistické nadvlády a svého věznění, ale především také na podporu své milované ženy ve všech těchto obdobích. Tato celoživotní láska je tak hlavním tématem novely, odráží se v ní štěstí prožité Jiřím Stránským se svou ženou Jitkou. Dalšími tématy pak jsou hudba, v novele je zmíněno mnoho skladeb významných světových skladatelů a také skladeb hlavní postavy; samozřejmě pak historie ovlivňující osudy této postavy.

¹¹⁸ STRÁNSKÝ, J. *Tóny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2011, s. 49.

3.8 *Balada o pilotovi*

Poslední novela Jiřího Stránského s názvem *Balada o pilotovi*, byla sepsána v prosinci 2012, vydaná o rok později a opět je věnována zesnulé manželce Jitce, jelikož se jedná o skutečný životní příběh jejího otce, odehrávající se roku 1946.

Hlavní postava, Emil Malík, bývalý pilot RAF, se po válce dostává do Sovětského svazu, kde však nesplní rozkazy svých nadřízených. Postupně se tak stává nepohodlným pro nastupující komunistickou stranu. Malík se tedy rozhodne odjet se svou rodinou do Holandska, ještě před tím však záhadně tragicky zahyne při jednom z vojenských úkolů.

Z epilogu se dovíme, že se Stránský na jednom z lágrů seznámil s několika dalšími piloty RAF, kteří na fotografii, již nosil Stránský na lágru tajně stále s sebou, poznali dceru svého kamaráda z Anglie: *všichni se tlemili a vrtěli hlavami, že tomu uchu, tomu éru, tomu šprajcíři Jirkovi Stránskému poslala do basy svou fotku dcerka Karla B., s kterým litali v Anglii a do Kanady a na Maltu a tak a několikrát si společně i držku rozbili, a který bylo tři roky a něco, když Karel zdrhl z Československa a devět a půl, když se vrátil domů. A deset a něco, když ho zabilo NKVD.*¹¹⁹ V té době byli všichni přesvědčeni, že tchán Stránského nezahynul jen nešťastnou náhodou, nebyly však žádné důkazy k jakémukoliv obvinění. Stránský však v epilogu dodává: *A trvalo padesát pět let, než jsem zjistil, co všechno se stalo, než dopravní letadlo Junkers pilotované tímhle Karlem Balíkem dne 5. března 1946 [...] při přistání zakoplo, přeskočilo státní silnici Praha – Slaný, narazilo do vypuštěné retenční nádrže a začalo hořet. [...] A to všechno vlastně „jenom“ proto, že pár let předtím cosi odmítl.*¹²⁰ Jméno Karla Balíka je tedy v novele záměrně změněno na Emila Malíka, stejně jako jména dalších postav (manželka Stránského se zde jmenuje Lidka apod.).

Novela se velmi liší od veškeré Stránského tvorby. Jedná se o poměrně dramatický příběh, odehrávající se pouze v krátkém časovém úseku nedlouho po válce. Nejde už o žádné vzpomínání ani bilancování života, i žánrově označený titul

¹¹⁹ STRÁNSKÝ, J. *Balada o pilotovi*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2013, s. 121.

¹²⁰ Tamtéž, s. 122.

novely, tedy balada, nám naznačuje, že půjde o pochmurný příběh s tragickým koncem, což je také dokázáno.

Tématem novely je však kromě politických machinací také láska hlavního hrdiny k jeho ženě a rodině, opět je nám tedy doloženo, jak důležitá pro Stránského vždy byla a je právě rodina a její pevné vazby.

Představili jsme si veškerou prozaickou tvorbu Jiřího Stránského, v níž nám umožňuje nahlédnout do klíčových období dějin 20. století, které ve svém životě sám prožil. Seznámili jsme se s postavami dvou stěžejních děl, sbírky povídek *Štěstí* a dvoudílného románu *Zdivočelá země, Aukce*, jejichž prostřednictvím nám byl představen život politického vězně v pevných věznicích a pracovních táborech. V pozdějších dílech pak Stránský ustupuje od vězeňského prostředí, avšak stále je na něj více či méně vzpomínáno postavami, představujícími bývalé mukly. Svým tématem zcela odlišné jsou pak povídka *Tichá pošta* a novela *Balada o pilotovi*, odehrávající se buďto za války, nebo bezprostředně po ní. Dalším společným tématem téměř všech Stránského děl jsou generační rodinné vztahy, jejich pevné vazby a také mnohaletá láska přežívající i nejkřutější období lidských životů.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme se zaměřili na osobnost Jiřího Stránského a především jeho prozaické dílo, jež je značně ovlivněno historickými událostmi naší země v průběhu 20. století, zejména pak komunistickou vězeňskou zkušeností autora.

Nejprve jsme se zabývali pojmem vězeňská literatura, pokusili jsme se identifikovat, čím byla v naší zemi ovlivněna, a také jsme představili několik jejích tvůrců. Připomenutí života Jiřího Stránského jsme záměrně rozdělili do tří období – před zatčením spisovatele, doba věznění a před rokem 1989 a období po roce 1989. Jiří Stránský byl ve svém životě vězněn dvakrát, nejprve v letech 1953–1960, kdy prošel hned několika vězeňskými zařízeními a pracovními lágry, podruhé pak v letech 1973–1975. V období normalizace nesměla být jeho díla vydávána, věnoval se tedy především filmové a televizní scénaristice.

Po roce 1989 mizí veškerý cenzurní dozor a kulturněpolitická státní kontrola, dříve nepovolená literatura může být oficiálně vydávána, stejně tak i dílo Jiřího Stránského. Na prozaickou část jeho tvorby jsme se zaměřili v analytické části této práce. Naším cílem však nebyla celková naratologická analýza, ale hlavní pozornost byla věnována interpretaci postav v prostředí komunistických věznic a pracovních táborů, tedy spíše jejich psychologického vykreslení, jak se s tímto prostředím vyrovnávají a jak reagují na určité vězeňské situace. V daných souvislostech pro nás byla stěžejní dvě díla, sbírka deseti povídek *Šťěstí* a dvoudílný román *Zdivočelá země, Aukce*. Právě v nich Jiří Stránský nejvíce zúročil svou vlastní životní zkušenost politického vězně a do svých postav vložil své vlastní prožitky i názory, stejně jako svých přátel, s nimiž se v tomto prostředí setkal.

Jak napovídá titul sbírky *Šťěstí*, Jiří Stránský se ve svém vězeňském díle nezaměřuje pouze na vylíčení všech praktik komunistických výslechů a šikany ze strany dozorců na politických věznicích, ale záměrně vyhledává právě ty momenty štěstí, které vězni mohli prožít díky lásce, kamarádství, naději, odvaze a soucitu, protože právě to jim nikdy nikdo, i přes veškerou snahu, nedokázal vzít. Na tyto momenty jsme v naší interpretační části rovněž poukázali.

V rámci analýzy postav dvoudílného románu *Zdivočelá země, Aukce* jsme kromě vězeňského prostředí nahlédli také na další historické mezníky poválečného období, a to v oblasti českého pohraničí, tedy v dřívější oblasti Sudet. Představili jsme si také postavy, jež sice byly vězeňského života ušetřeny, avšak musely se po mnoho let vyrovnávat s neustálou perzekucí ze strany Státní bezpečnosti. Největší pozornost je však opět věnovaná hlavní postavě, bývalému západnímu letci, Antonínu Maděrovi, vězněnému za velezradu a špionáž.

Pozdější spisovatelova díla již ustupují od výhradně vězeňské tematiky. Román *Přelet* je rekapitulací života hlavní postavy, diplomata Jana Paříka, jehož osudy značně ovlivnily dějiny naší země. Román *Oblouk* vypráví o osudech několika generací dvou rodů (Kohalských a Rommů) rovněž na pozadí dějin 20. století. Novely *Stařec a smrt*, *Tóny* a povídky *Zelenohotská Venuše*, *Piknik* a *Rozhovor* mají společné vzpomínání bývalých politických vězňů na dobu svého věznění, ale i na další období svých životů. Povídka *Tichá pošta* vypráví příběh o záchraně francouzského parašutisty před německými vojáky sudetskými dětmi na sklonku války a novela *Balada o pilotovi* pak skutečný příběh tchána Jiřího Stránského, bývalého západního pilota, jenž záhadně zahynul při vojenském úkolu v roce 1946. Jelikož tato díla nezařazujeme přímo do vězeňské literatury, nezabývali jsme se v nich tak analýzou a interpretací postav, ale spíše samotnou tematickou stránkou. Společné tematické znaky téměř všech těchto próz jsme pak kromě ve vězeňství našli také v pevných rodinných vazbách, příbuzenských a generačních vztazích, v lásce a přátelství, i v odpuštění.

Jiří Stránský byl jedním z prvních autorů, kteří v devadesátých letech, tedy v období, kdy podle jeho vlastních slov bylo tradicí spíše zapomínat, dokázali popsat události komunistického vězeňství s veškerými podrobnostmi. Podle Stránského je důležité tuto dobu neustále připomínat a také probouzet v současné generaci zájem o tuto nedávnou minulost. Sám se nepovažuje za spisovatele, ale za vypravěče toho, co skutečně prožil, jeho dílo je tak pravdivým svědectvím dané doby a kvalitním dokumentem jak pro současné, tak především budoucí generace. V současné době uplatňuje Jiří Stránský své vypravěčské schopnosti ve svých politických a společenských fejetonech v periodikách a glosech v rádiu a také pořádá besedy se studenty v rámci historických a společenských projektů.

ANOTACE

Příjmení a jméno:	Ledwoňová Kateřina
Katedra, fakulta:	Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Název diplomové práce:	Prozaické dílo Jiřího Stránského
Vedoucí diplomové práce:	prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.
Rok obhajoby:	2015
Počet znaků:	158 133
Počet stran:	91
Počet titulů použité literatury:	29
Počet příloh:	1
Klíčová slova:	Vězeňská literatura, totalita, Jiří Stránský, sbírka Štěstí, román Zdivočelá země, Aukce, psychologické vykreslení postav vězňů, společné tematické znaky

Diplomová práce se zaměřuje na analýzu a interpretaci postav prozaických děl Jiřího Stránského poznamenané komunistickou vězeňskou zkušeností. Nejprve je představena česká poválečná vězeňská literatura, poté život Jiřího Stránského, jenž byl vězněn dokonce dvakrát. V analytické části pak jsou psychologicky vykresleny postavy vězňů, jejich chování v tradičních i netradičních vězeňských situacích. V dalších prózách jsou shrnuty společné tematické znaky.

ABSTRACT

Surname and name:	Ledwoňová Kateřina
Department, faculty:	Department of Czech studies, Philosophical Faculty Palacký university in Olomouc
Name of thesis:	Prosaic works of Jiří Stránský
The thesis' supervisor:	prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.
Year:	2015
Number of characters:	158 133
Number of pages:	91
Number of used literature titles:	29
Number of appendices:	1
Key words:	Prison literature, totalitarianism, Jiří Stránský, collection of prose Šťěstí, novel Zdivočelá země, Aukce, psychological interpretation of prisoner characters, common thematic features

The thesis focuses on the analysis and interpretation of characters of Jiří Stránský's works of prose, affected by the experience of imprisonment. In the beginning is introduced post-war prison literature, than the life of Jiří Stránský, who was imprisoned twice. The analytical part of this thesis is presented by the psychological interpretation of prisoner characters, the behaviour of prisoners in this environment and the experience of typical and atypical situations in prisons or labour camps. In other Stránský's works are summarized common thematic features.

RESUMÉ

Diplomová práce nazvaná *Prozaické dílo Jiřího Stránského* se zaměřuje především na interpretaci postav prozaických děl Jiřího Stránského, jejichž osudy byly poznamenány komunistickou vězeňskou zkušeností. Sám autor byl ve svém životě vězněn dvakrát, a to v padesátých letech, kdy prošel hned několika vězeňskými zařízeními, a dále v letech sedmdesátých. V příbězích svých děl se tak inspiroje vlastními vězeňskými prožitky, stejně jako životními osudy přátel, které během věznění potkal.

V práci se nejprve zabýváme českou poválečnou vězeňskou literaturou a některými jejími dalšími tvůrci. Poté líčíme životní příběh Jiřího Stránského na pozadí historického dění po 2. světové válce ovlivněného komunistickým totalitním režimem. V tomto období dochází k masové likvidaci ideových odpůrců, což vyvolalo velké změny v literárním i kulturním životě. Komunistický režim zavedl přísnou cenzuru a rozdělil tak literaturu na oficiální a neoficiální (samizdatovou a exilovou). Tvorba Jiřího Stránského nebyla oficiálně povolena, jeho díla tak mohla být vydávána až po roce 1989.

Analytickou část práce pak tvoří osm prozaických děl Jiřího Stránského, především však sbírka povídek *Šťěstí* a dvoudílný román *Zdivočelá země, Aukce*. Právě tato dvě díla zařazujeme do vězeňské literatury. Na postavách těchto próz pak interpretujeme život vězně a provádíme jejich psychologické vykreslení, chování těchto postav v takovémto prostředí a prožívání tradičních i netradičních situací ve věznicích nebo pracovních lágrech.

Děj ostatních Stránského próz se již neodehrává ve vězeňském prostředí, ale v jiných obdobích dějin 20. století, respektive v současnosti. Na tuto zkušenost je však často vzpomínáno postavami bývalých politických vězňů. Tematickou složkou těchto děl je především bilancování života, vzpomínání, pevné rodinné vztahy, generační rodinné vazby, přátelství, láska a odpuštění.

SUMMARY

This thesis called *Prosaic works of Jiří Stránský* focuses mainly on the analysis and interpretation of characters of Jiří Stránský's works of prose, affected by the experience of imprisonment. The author himself was imprisoned twice – in the 1950s, when he was a prisoner in numerous facilities, and in the 1970s. In his stories, he is inspired by his own experiences as well as the lives of friends he met during his imprisonment.

In the beginning, the thesis deals with post-war prison literature and a number of its authors. Then, the life of Jiří Stránský is described, bearing in mind the post-war history, affected by the totalitarian Communist regime. In this period, the opponents of the regime were eliminated, which causes far-reaching changes in literary and cultural life. The regime introduced severe censorship and thus divided literature into official and unofficial (samizdat and exile). Jiří Stránský's works were not officially allowed, they could not be published until 1989.

The analytical part of the thesis consists of eight works of Stránský's prose, primarily of *Štěstí*, a collection of short stories, and *Zdivočelá země, Aukce*, a novel in two parts. These are the works which are part of prison literature. Based on their characters, the life of a prisoner is interpreted and his psychological outline is carried out. The behaviour of prisoners in this environment and the experience of typical and atypical situations in prisons or labour camps are also described.

The plots of Stránský's other works do not focus on life in prison, but on other periods of the 20th century and present days. However, this experience is described through the eyes of former prisoners. A thematic part of these works comprises reviewing life, remembering, firm relationships, generation issues, friendship, love, and forgiving.

SEZNAM LITERATURY

PRIMÁRNÍ LITERATURA:

- [1.] STRÁNSKÝ, J. *Balada o pilotovi*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2013. ISBN 978-80-86026-52-7.
- [2.] STRÁNSKÝ, J. *Oblouk*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2009. ISBN 978-80-86026-83-1.
- [3.] STRÁNSKÝ, J. *Přelet*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2001. ISBN 80-86026-12-4.
- [4.] STRÁNSKÝ, J. *Stařec a smrt*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2007. ISBN 978-80-86026-59-6.
- [5.] STRÁNSKÝ, J. *Štěstí*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1998. ISBN 80-86026-04-3.
- [6.] STRÁNSKÝ, J. *Tichá pošta*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2004. ISBN 80-86026-28-0.
- [7.] STRÁNSKÝ, J. *Tóny*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2011. ISBN 978-80-86026-60-2.
- [8.] STRÁNSKÝ, J. *Zdivočelá země*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2006. ISBN 80-86026-39-6.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

- [1.] BARTOŠEK, K. *Český vězeň*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-363-1.
- [2.] DRDA, A., – KROUPA, M. *Kruté století*. Praha: Radioservis, 2008. ISBN 978-80-86212-85-2.
- [3.] FOŘT, B. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologického zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN 978-80-85778-61-8.
- [4.] HODROVÁ, D. *...na okraji chaosu...: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.
- [5.] LASICA, M. – STRÁNSKÝ, J. *Dopisy bez hranic*. Praha: Andrej Šťastný, 2010. ISBN 978-80-86739-39-7.
- [6.] LEHÁR, J. – STICH, A. – JANÁČKOVÁ, J. – HOLÝ, J. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN 978-80-7106-963-8.
- [7.] LUKEŠ, J. *Srdcerváč*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2005. ISBN 80-86026-31-0.

- [8.] LUKEŠ, J. *Stalinské spirituály*. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0545-4.
- [9.] MACHALA, L. – PETRŮ, E. a kol. *Panorama české literatury*. Olomouc: Rubico, 1994. ISBN 80-85839-04-0.
- [10.] STRÁNSKÝ, J. *Komunismus po česku*. Praha: Respekt, 2008. ISBN 978-80-903766-8-7.
- [11.] STRÁNSKÝ, J. – KOUBSKÁ, L. *Můžeš-li udělat radost, musíš*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-299-6.
- [12.] STRÁNSKÝ, J. *Perlorodky*. Praha: Meander, 2005. ISBN 80-86283-40-2.
- [13.] STRÁNSKÝ, J. *Za plotem*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1999. ISBN 80-86026-06-X.

Internetové zdroje:

- [14.] Jiří Stránský. *Slovník české literatury* [online]. 2006, 3. 1. 2009 Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=484&hl=ji%C5%99%C3%AD+str%C3%A1nsk%C3%BD+>.
- [15.] *Politictí vězni* [online]. 2012 Dostupné z: <http://www.politictivezni.cz/>.
- [16.] Teprve tato generace dokáže v našem státě něco změnit, říká Jiří Stránský. *Lidovky.cz* [online] 12. 8. 2014 Dostupné z: http://www.lidovky.cz/teprve-tato-generace-dokaze-v-nasem-state-neco-zmenit-rika-jiri-stransky-141-/kultura.aspx?c=A140805_180929_ln_kultura_hep.

Články:

- [17.] PYNSENT, R. B. Bití a bytí: Česká vězeňská literatura. *Tvar*, 1992, roč. 3, č. 47, s. 8.
- [18.] NOVOTNÝ, V. Eastern, epika a erinye historické paměti. *Tvar*, 1998, č. 11, s. 20.
- [19.] DOKOUPIL, B. Jinak, a přece ne nově. *Tvar*, 1992, č. 17, s. 11.
- [20.] LOPATKA, J. Štěstí. *Literární noviny*, 1991, č. 17, s. 4.
- [21.] PÍŠA, V. Štěstí v neštěstí. *Tvar*, 1991, č. 19, s. 15.

PŘÍLOHY

Bibliografie Jiřího Stránského

Próza:

Štěstí (1969, 1991, 1998)

Zdivočelá země (1991)

Zdivočelá země, Aukce (1997)

Přelet (2001)

Tichá pošta (2004)

Stařec a smrt (2007)

Oblouk (2009)

Tóny (2011)

Balada o pilotovi (2013)

Dětská próza:

Povídáčky pro Kláru (1996)

Povídáčky pro moje slunce (2002)

Perlorodky (2005)

O chamtivém králi (2011)

Poezie:

Za plotem (1999) – básnická sbírka

Knižní rozhovory:

Srdcerváč (2005) – rozhovor Jana Lukeše s Jiřím Stránským

Můžeš-li udělat radost, musíš (2012) - rozhovor Libuše Koubské s Jiřím Stránským

Fejetony a další díla:

Fejetony (2013)

Komunismus po česku (2008) – kniha úvah a vzpomínek

Dopisy bez hranic (2010) – soubor dopisů a úvah s přítelem Milanem Lasicou

Překlady:

Jack Schaefer: *Jezdec z neznáma* (1965)

Francis Parkman: *Oregonská stezka* (1968)

Jack Schaefer: *První krev* (1993)